

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΚΛΗΡΙΚΩΝ - ΜΟΝΑΧΩΝ

ΑΠΟ ΚΑΝΟΝΙΚΗΣ ΠΛΕΤΡΑΣ

(Συμβολή καὶ εἰς τὴν κωδικοποίησιν τῶν ἰ. κανόνων)

ΥΠΟ

ΠΑΝ. Ι. ΜΠΟΥΜΗ, Δ. Θ.

Ἐπικ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ὅπως εἶναι μέχρι σήμερον γνωστόν, ἀπαγορεύεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τοὺς κληρικούς μετὰ τὴν χειροτονίαν καὶ εἰς τοὺς μοναχοὺς μετὰ τὴν χειροθεσίαν (κουράν) νὰ συνάψουν γάμον. Αὐτὴν τὴν πράξιν τῆς Ἐκκλησίας ἀπεδέχετο συνήθως καὶ ἠκολούθει μέχρι τοῦδε καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία, ἡ ὁποία εἰς τὸ ἄρθρον 1364 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος ἐθεώρει κώλυμα γάμου τὴν ὑφισταμένην ἔγκυρον χειροτονίαν καὶ τὴν δοθεῖσαν μοναχικὴν ὁμολογίαν.

Ἡ Πολιτεία ὅμως σήμερον, μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1250 / 1982 Νόμου¹, κατήργησε τὰ κωλύματα αὐτά, καὶ ἐπομένως ἐπιτρέπει τὴν τέλεσιν γάμου, τοῦλάχιστον μὲ τὸν πολιτικὸν τύπον, καὶ εἰς τοὺς κληρικούς καὶ εἰς τοὺς μοναχοὺς. Κατόπιν τούτου ὀφείλει ἡ Ἐκκλησία νὰ λάβῃ μίαν ὀρισμένην θέσιν ἔναντι καὶ αὐτῆς εἰδικῶς τῆς καταστάσεως, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἔναντι τῶν κληρικῶν καὶ τῶν μοναχῶν ἐκείνων, ποὺ θέλουν νὰ συνάψουν γάμον². Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀξιζεῖ τὸν κόπον νὰ ἐρευνήσωμεν τὸ θέμα τοῦτο ἐπισταμένως καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν ἱερῶν κανόνων, διὰ νὰ διαπιστώ-

1. Ἀριθ. ΦΕΚ 46 / 7-4-1982, Τεύχ. Α'.

2. Καὶ ἄλλας φορὰς ἔχει συζητηθῇ τὸ θέμα τοῦτο ἀπὸ τὰς ἀρχὰς ἰδίᾳ τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ ἐφ' ἐξῆς μὲ διαφόρους ἀφορμὰς. Πλὴν ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχει ἀντιμετωπισθῇ ἱστορικῶς καὶ ἐθιμικῶς, μᾶλλον δ' εἰπεῖν κοινωνιολογικῶς καὶ ὑποκειμενικῶς, παρὰ αὐστηρῶς κανονολογικῶς. Πλὴν τοῦ J. Zhisman - Μ. Ἀποστολοπούλου, *Τὸ Δίκαιον τοῦ Γάμου τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμ. Β', Ἐν Ἀθήναις 1913, σελ. 142 ἐξ., πρβλ. Ἀρχιμ. Δημ. Γεωργιάδου, *Περὶ τοῦ γάμου τῶν ἡδὴ κληρικῶν (πρώτου καὶ δευτέρου)*, Κωνσταντινούπολις 1910, Μητροπ. Διδυμοτείχου Φιλάρετου Βαφείδου, *Περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς ἀγαμίας τῶν κληρικῶν* (Ἀνατ. ἐκ τοῦ «Γρηγορίου Παλαμά»), Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1919, Παν. Παναγιωτάκου, *Περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς ἀγαμίας τῶν κληρικῶν*, Ἀθήναι 1940, Τοῦ αὐτοῦ, *Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ*, τόμ. Δ', *Τὸ δίκαιον τῶν μοναχῶν*, Ἐν Ἀθήναις 1957, σελ. 125 ἐξ., Μητροπ. Κυθέρων Μελε-

σωμεν, τί ακριβῶς καὶ αὐθεντικῶς³ αὐτοὶ ὀρίζουν, ἢ καὶ τί δὲν ὀρίζουν, ἀλλὰ ἀφήνουν ἀόριστον καὶ δυνάμενον νὰ ὀρισθῇ εἰς τὸ μέλλον ἀπὸ μίαν Οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἢ ἀπὸ τὰ ἐκάστοτε ἀρμόδια ἐκκλησιαστικά ὄργανα.

Κατὰ πρῶτον, λοιπόν, θὰ ἐρευνήσωμεν τοὺς ἱ. κανόνας, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς τὸ κώλυμα τῆς χειροτονίας, καὶ ἐν συνεχείᾳ τοὺς κανόνας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς τὸ κώλυμα τῆς μοναχικῆς ιδιότητος. Διὰ τῆς ἐρευνῆς δὲ ταύτης συμβάλλομεν συγχρόνως καὶ εἰς μίαν μέλλουσαν κωδικοποίησιν τῶν ἱ. κανόνων.

Τέλος ὀφείλομεν νὰ δηλώσωμεν, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ θέμα εἶναι δυσχερὲς-στατον, εὐχαρίστως θὰ ἐδεχόμεθα πᾶσαν ὀρθὴν ὑπόδειξιν ἢ διόρθωσιν.

τῶν (Γαλανοπούλου), Γάμος κληρικῶν καταταχθέντων εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν ἀνίερος. Ὁ χαρακτήρ τῆς ἱερωσύνης ἀνεξάλειπτος, Ἐν Ἀθήναις 1964, Γ. Δ. Χατζηαποστόλου, Τὸ ζήτημα τοῦ γάμου γενικῶς ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως — Τὸ ζήτημα τοῦ γάμου τῶν κληρικῶν εἰδικῶς, Ἀθήναι 1967, Μ. Boelens, *Die Klerikerehe in der Gesetzgebung der Kirche*, Paderborn 1968, Εὐ. Σκορδᾶ, Ὁ γάμος τῶν κληρικῶν, Ἀθήνα 1978.

3. Οἱ ἱ. κανόνες κέκτηνται μίαν ἀνωτέραν αὐθεντίαν, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐθεσπίσθησαν μὲ τὴν θεῖαν ἐπιστάσιν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία εἶναι «στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α΄ Τιμ. 3,15). Πρβλ. τὸν α΄ καν. τῆς Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδου, ὅπου διακηρύσσεται: «...ἀσπασίως τοὺς θεῖους κανόνας ἐνστερνιζόμεθα καὶ ὁλόκληρον τὴν αὐτῶν διατάγην καὶ ἀσάλευτον κρατύνομεν τῶν ἐκτεθέντων ὑπὸ τῶν ἁγίων σαλπίγγων τοῦ Πνεύματος τῶν πανευφύμων Ἀποστόλων, τῶν τε ἔξ Ἁγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ τῶν τοπικῶς συναθροισθεισῶν ἐπὶ ἐκδόσει τοιούτων διαταγμάτων, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν. Ἐξ ἐνός γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος αὐγασθέντες, ὥρισαν τὰ συμφέροντα» (Γ. Ράλλη-Μ. Πोटλῆ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β΄, Ἀθήνησι 1852, Φωτοτ. ἀνατ. 1966, σελ. 556). Οὕτω διακηρύσσεται, ὡς λέγει ὁ καθηγ. Κων. Μουρατίδης, ὑπὸ τῆς Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδου «κατὰ τὸν πλέον πανηγυρικὸν τρόπον ἡ κρατούσα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ συνειδήσει βαθυτάτη πεποίθησις περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν θείων καὶ ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας κανόνων ὡς καρπῶν τοῦ Παναγίου Πνεύματος» (Οἱ ἱεροὶ κανόνες «στῦλος καὶ ἐδραῖωμα» τῆς Ὁρθοδοξίας, Ἀθήναι 1972, σελ. 9). Πρβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, *Τὸ αἰώνιον κῆρος τῶν ἱερῶν κανόνων*, Ἀθήναι 1972, Βλ. Φειδᾶ, *Ἱστορικοκανονικαὶ καὶ ἐκκλησιολογικαὶ προϋποθέσεις ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων*, Ἀθήναι 1972, σελ. 44, καὶ Παν. Μπούμη, *Τὸ κῆρος καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν ἱ. κανόνων (Αὐθεντικότης καὶ λειτουργικότης τῶν ἱ. κανόνων)*, Ἔκδ. Β΄, Ἀθήναι 1982, σελ. 8 ἐξ. κ.ξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ ΩΣ ΚΩΛΥΜΑ ΓΑΜΟΥ

1. Ἡ θέσις τῶν ἱ. κανόνων.

Ἀπὸ τὴν στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν ἓνα μέλος τῆς Ἐκκλησίας θὰ χειροτονηθῇ ὑποδιάκονος, δὲν δύναται νὰ συνάψῃ κανονικῶς γάμον. Πολὺ περισσότερο βεβαίως ἀπαγορεύεται ἡ σύναψις γάμου εἰς τοὺς ἀνωτέρους βαθμοὺς τῆς Ἱερωσύνης. Ὁ κστ' ἀποστολικὸς κανὼν διατάσσει ἐπιγραμματικῶς: «Τῶν εἰς κλῆρον προσελθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνους»⁴.

Περισσότερον κατηγορηματικὸς εἶναι ὁ στ' καν. τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου, ὁ ὁποῖος ὀρίζει: «Ἐπειδὴ παρὰ τοῖς ἀποστολικοῖς⁵ κανόνσιν εἴρηται, τῶν εἰς κλῆρον προαγομένων ἀγάμων, μόνους ἀναγνώστας καὶ ψάλτας γαμεῖν· καὶ ἡμεῖς τοῦτο παραφυλάττοντες, ὀρίζομεν, ἀπὸ τοῦ νῦν μηδαμῶς ὑποδιάκονον, ἢ διάκονον, ἢ πρεσβύτερον, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν, ἔχειν ἄδειαν γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοικέσιον. Εἰ δὲ τοῦτο τολμήσῃ ποιῆσαι, καθαιρείσθω»⁶.

α) Ἰσως ὁ κανὼν αὐτὸς εἶναι τόσον κατηγορηματικὸς (πρβλ. τὸ «μηδαμῶς»), διότι θέλει νὰ ἀνατρέψῃ (νὰ διορθώσῃ) καὶ τὸν ι' καν. τῆς Ἀγκύρας, ὁ ὁποῖος ἔκαμεν ἐξαιρέσειν εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδήλωνεν ὁ ὑποψήφιος διάκονος εἰς τὸν ἐπίσκοπον, ὅτι σκοπεύει νὰ νυμφευθῇ μετὰ τὴν χειροτονίαν, καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ ἔδιδε τὴν ἄδειαν αὐτῇ. Ἐλεγεν ὁ κανὼν: «Διάκονοι, ὅσοι καθίστανται, παρ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν εἰ ἐμαρτύραντο καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι, μὴ δυνάμενοι οὕτω μένειν, οὗτοι, μετὰ ταῦτα γαμήσαντες, ἔστωσαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. Τοῦτο δέ, εἴ τινες σιωπήσαντες, καὶ καταδεξά-

4. Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Β', σελ. 33.

5. Ἐδῶ ἔχομεν μίαν ἐπίσημον μαρτυρίαν Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ὁ προηγούμενος κανὼν προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀποστόλων. Τοῦτο ἄλλως τε, νομίζομεν, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιγραμματικότητα καὶ τὴν λιτότητα τῆς διατυπώσεως τοῦ κανόνος αὐτοῦ.

6. Αὐτόθι, σελ. 318.

μενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτω, μετὰ ταῦτα ἤλθον ἐπὶ γάμον, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς διακονίας»⁷.

Τὸν λόγον αὐτὸν τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ ἰ' καν. τῆς Ἀγκύρας φαίνεται, ὅτι υἱοθετεῖ καὶ ὁ Ζωναράς, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἐρμηνείαν του σημειώνει: «Ὁ τῆς ἑκτης συνόδου (κανὼν) κρατεῖν ὀφείλει»⁸. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ὁ Βαλσαμὼν συμβουλεύει: «Τῷ κανόνι τούτῳ (ἰ' Ἀγκύρας) μὴ προσχῆς... ὅτι ὁ στ' κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου διορίζεται καθαιρεῖσθαι τοὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμους συναλλάττοντας πρεσβύτερους, διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους»⁹. Δι' αὐτὸ τέλος καὶ ὁ Ἀριστηνὸς παρατηρεῖ: «Τῷ παρόντι κανόνι ἀντίκειται ὁ ἕκτος κανὼν τῆς ἑκτης συνόδου, μὴ παραχωρῶν ὅλως τῷ προελθόντι ἀγάμῳ εἰς ὑποδιακόνου... βαθμὸν, μετὰ τὴν χειροτονίαν γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοικέσιον... καὶ κρατεῖ ὁ κανὼν ἐκεῖνος, καὶ οὗτος (ὁ ἰ' Ἀγκύρας) ἤργησεν»¹⁰.

β) Ἴσως ἀκόμη ὁ στ' καν. τῆς Πενθέκτης εἶναι τόσον κατηγορηματικός, διότι θέλει νὰ διασαφήσῃ ὠρισμένα σημεῖα ἢ ἔστω νὰ διορθώσῃ ἐπὶ τὸ ἐπιεικέστερον ἢ τὸ αὐστηρότερον ὠρισμένας ἐπιταγὰς τοῦ α' καν. τῆς Νεοκαισαρείας. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς κανὼν ὀρίζει: «Πρεσβύτερος, ἐὰν γήμη, τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι· ἐὰν δὲ πορνεύσῃ, ἢ μοιχεύσῃ, ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν τέλεον, καὶ ἄγεσθαι εἰς μετάνοιαν»¹¹.

Ὅτι ὁ α' αὐτὸς καν. τῆς Νεοκαισαρείας ἔχει ὠρισμένα ἀσαφῆ σημεῖα, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς διαφωνίας τῶν ἐρμηνευτῶν: Οὕτως, ὁ Ζωναράς, ἐρμηνεύων τὸν παρόντα κανόνα, λέγει: «Ἐὰν γάμον νόμιμον τάχα ἑαυτῷ πρεσβύτερος συναλλάξῃ, μετατίθεται τῆς τάξεως αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ ἐκβάλλεται τῆς ἱερωσύνης, καθαιρεῖται γάρ. Ἐὰν δὲ πορνεύσῃ, ἢ μοιχεύσῃ, τελείως ἐξωθεῖται τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς μετανοούντων ἄγεται τόπον, ὥστε προσκλαίειν, καὶ ἀκροᾶσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ ἀναπληροῦν»¹². Καὶ ὁ Βαλσαμὼν τὴν ἰδίαν περίπου ἐρμηνείαν δίδει¹³, ὅπως καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Πηδάλιου»¹⁴. Ὁ Ἀριστηνὸς ὁμοίως, ὁ ὁποῖος φαίνεται καὶ περισσότερον προσκεκολλημένος εἰς τὸ κείμενον τοῦ κανόνος, γράφει: «Ὁ γυναικὶα λαβὼν πρεσβύτερος, τῆς μὲν ἱε-

7. Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Γ', σελ. 39-40.

8. Ἀπόθι, σελ. 40.

9. Ἀπόθι, σελ. 40-41.

10. Ἀπόθι, σελ. 41. Πρβλ. τοῦ Ἰδίου ἐρμηνείαν εἰς τὸν στ' καν. τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου: «Ὁ δὲ παρὼν κανὼν (στ' τῆς Πενθέκτης) τὸν τοιοῦτον ἀνατρέπει (ἰ' τῆς Ἀγκύρας) κανόνα, καὶ παντελῶς ἀπείργει μετὰ τὴν χειροτονίαν... γαμικὸν ἑαυτῷ (τὸν κληρικὸν) συνιστᾶν συνοικέσιον» (ἀπόθι, τόμ. Β', σελ. 319).

11. Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Γ', σελ. 70.

12. Ἀπόθι, σελ. 70.

13. Ἀπόθι, σελ. 71.

14. «Πηδάλιον», σελ. 386.

ρωσύνης μετακινεῖται, τῆς δὲ τιμῆς καὶ τῆς καθέδρας μετέχει. Ὁ δὲ πορνεύσας ἢ μοιχεύσας, τέλεον ἐξωθεῖται, καὶ εἰς μετάνοιαν ἄγεται»¹⁵. Βλέπομεν δηλ. ὅτι ὁ Ἀριστηνὸς οὔτε τὴν «μετάθεσιν ἀπὸ τῆς τάξεως» ἐξισώνει μὲ τὴν παντελεῖαν καθαίρεσιν, ὅπως πράττουν ὁ Ζωναρᾶς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, οὔτε τὸ «ἀγεσθαι εἰς μετάνοιαν» ἐξομοιώνει μὲ τὴν «ἐξῶσιν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς κατὰ τάξιν εἰς τὸν τόπον τῶν μετανοούντων», ἥτοι μὲ τὸν ἀφορισμόν, ὅπως πάλιν ἐρμηνεύουν ὁ Ζωναρᾶς καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτόν¹⁶. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἔχομεν διαφορὰς γνωμῶν· καὶ διὰ τὴν ἔχωμεν διαφωνίας μεταξὺ τῶν ἐρμηνευτῶν, τοῦτο εἶναι μία ἐνδειξις, ὅτι κάποια ἀσαφῆ, ἢ διφορούμενα τοῦλάχιστον, στοιχεῖα ὑπάρχουν εἰς τὸν κανόνα αὐτόν.

Ἐπιπροσθέτως θὰ ἡδυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ Ἀριστηνὸς δίδει αὐτὴν τὴν ἐρμηνείαν εἰς τὸν παρόντα α' καν. τῆς Νεοκαισαρείας, διότι φαίνεται ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς κανόνας γ' τῆς Πενθέκτης¹⁷ ἀφ' ἐνός, καὶ ἀφ' ἐτέρου τοὺς κε' ἀποστολικόν, κζ' Καρθαγένης καὶ λβ' τοῦ Μεγ. Βασιλείου, οἱ ὅποιοι ἀπαγορεύουν νὰ ἀφορίζεται ὁ κληρικός, ἔστω καὶ ἐὰν ἀκόμη πορνεύσῃ¹⁸. Ἐχων δηλ. πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Ἀριστηνὸς τὰ κείμενα τῶν ἐν λόγῳ κανόνων καὶ θέλων νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα, νομίζει, ὅτι ὁ α' καν. τῆς Νεοκαισαρείας καθαιρεῖ μὲν τῆς ἱερωσύνης καὶ τοὺς κληρικούς ἐκείνους ποὺ ἐνυμφεύθησαν καὶ ἐκείνους ποὺ ἐπόρνευσαν, ἀλλὰ τοὺς μὲν πρῶτους ἀφήνει εἰς τὴν τιμὴν τῆς καθέδρας, τοὺς δὲ δευτέρους ἐκβάλλει τελείως τοῦ ἱεροῦ βήματος, διὰ τὴν νὰ μετανοήσουν δεόντως¹⁹.

15. Ρ α λ λ η-Π ο τ λ ῆ, τόμ. Γ', σελ. 71.

16. "Οτι τὸ «ἀγεσθαι εἰς μετάνοιαν» ἐξισώνει καὶ ὁ Β α λ σ α μ ὶ ν μὲ τὸν ἀφορισμόν, φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐξῆς λεγόμενά του: «Ἐπάγει δὲ (ὁ κανὼν), ὅτι, ἐὰν τις ἐξ αὐτῶν πορνεύσῃ,... τῆς μετὰ τῶν πιστῶν κοινωνίας ἐκβληθήσεται, καὶ ἀναγκασθήσεται τοὺς τέσσαρας τόπους τῆς μετανοίας διελθεῖν, καὶ οὕτω μετασχεῖν τῶν θείων ἀγιασμάτων» (Ρ α λ λ η-Π ο τ λ ῆ, τόμ. Γ', σελ. 71). "Οτι δὲ τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὸν συγγραφέα τοῦ «Πηδαλίου», δηλοῦται διὰ τῶν ἐξῆς: «Ἐὰν δὲ πορνεύσῃ ἢ μοιχεύσῃ, ἀφορίζεται ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας τελείως, καὶ βάλλεται εἰς τοὺς τόπους τῶν μετανοούντων» (σελ. 386).

17. Ὁ γ' κανὼν τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου λέγει: "Ὅσοι κληρικοὶ συνῆψαν δεύτερον γάμον καὶ διέλυσαν αὐτὸν μόνοι των, προτοῦ νὰ τὸ πληροφορηθῇ ἡ Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδος καὶ τοὺς ἐπιβάλλῃ τὸν χωρισμόν αὐτόν, αὐτοὶ ἐὰν παυθοῦν μὲν πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας, ἦτοι ἐνεργείας... τῆς δὲ τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν καὶ στάσιν μετέχουν, ἀρκουμένους τῇ προεδρίᾳ καὶ προσκλαίοντας τῷ Κυρίῳ συγχωρηθῆναι αὐτοῖς τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμμημα» (Ρ α λ λ η-Π ο τ λ ῆ, τόμ. Β', σελ. 313).

18. Ὁ κε' ἀποστολικὸς κανὼν ὀρίζει: «Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ἐπὶ πορνείᾳ... ἀλόους, καθαιρεῖσθω, καὶ μὴ ἀφορίζέσθω» λέγει γὰρ ἡ γραφή· Οὐκ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό» (Ρ α λ λ η-Π ο τ λ ῆ, τόμ. Β', σελ. 32). Σχετικοὶ εἶναι καὶ οἱ κανόνες κζ' τῆς Καρθαγένης καὶ ιδίᾳ ὁ λβ' τοῦ Μεγ. Βασιλείου.

19. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι καὶ ὁ α' καν. τῆς Νεοκαισαρείας δὲν λέγει «ἀγεσθαι εἰς μετάνοιαν», ἀλλὰ ἀπλῶς λέγει «ἀγεσθαι εἰς μετάνοιαν», τὸ ὅποιον συμφωνεῖ μὲ τὸ «προσκλαίοντας τῷ Κυρίῳ συγχωρηθῆναι κλπ.» τοῦ γ' καν. τῆς Πενθέκτης.

Ἄλλὰ ἐπειδὴ καὶ ὁ Ζωναρᾶς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔχουν ἀκριβῶς ὑπ' ὄψει τοὺς ἰδίους κανόνες καὶ δὴ τοὺς δευτέρους (κε' ἀποστολικόν, κζ' Καρθαγένης καὶ λβ' τοῦ Μεγ. Βασιλείου) καὶ ἐπειδὴ ἐρμηνεύουν τὸ μὲν «τῆς τάξεως μετατίθεσθαι» τοῦ α' καν. Νεοκαισαρείας ὡς καθαίρεσιν, τὸ δὲ «ἄγεσθαι εἰς μετανοίαν» τοῦ ἰδίου κανόνος ὡς ἀφορισμόν, διὰ τὸ συμβιβάζουν τὰ πράγματα, ἀναγκάζονται νὰ εἴπουν, ὅτι οἱ ἀνωτέρω κανόνες εἶναι ἐπικρατέστεροι²⁰ τοῦ α' Νεοκαισαρείας, ἢ, ὅπερ τὸ αὐτό, ὅτι αὐτὸς ἀνῆρέθη ἀπὸ ἐκείνου²¹.

Ποῖος ὅμως ἔχει δίκαιον; Καὶ ποῖος τελικῶς ἐρμηνεύει τὰ πράγματα καλλίτερον; Ὁ Ζωναρᾶς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἢ ὁ Ἀριστηνός; Μᾶλλον εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῶμεν²². Δι' αὐτὸ ἴσως εἶναι ὀρθότερον νὰ λεχθῇ, ὅτι ὁ στ' καν. τῆς Πενθέκτης «ξεκαθαρίζει» τὰ πράγματα, μὲ τὸ νὰ διασαφηνίξῃ ἢ ἔστω νὰ διορθώῃ, ἢ ἀκόμη ἐν μέρει νὰ διασαφηνίξῃ καὶ ἐν μέρει νὰ διορθώῃ τὸν α' καν. τῆς Νεοκαισαρείας. Καὶ δι' αὐτούς, λοιπόν, τοὺς λόγους ἠθέλησε νὰ εἶναι κατηγορηματικός.

γ) Ἴσως ἀκόμη νὰ εἶναι τόσοι κατηγορηματικός, διότι θέλει νὰ δηλώσῃ σαφῶς, ὅτι ἡ οἰκονομία, πού ἡ ἰδία ἢ Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδος ἐφῆρμυσε²³ μὲ τὸν γ' καν. αὐτῆς δι' ἐκείνους τοὺς κληρικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον νυμφευθῇ μετὰ τὴν χειροτονίαν²⁴, δὲν πρέπει νὰ γίνῃ συνήθεια καὶ νὰ ἐπαναληφθῇ, ὅπως ἄλλως τε τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ὁ γ' καν. ὡσαύτως ὀρίζει: «Ταῦτα δέ, ἐπὶ τοῖς καταληφθεῖσι μέχρι τῆς πεντεκαιδεκάτης, ὡς εἴρηται, τοῦ Ἰανουαρίου

20. Ὁ Ζωναρᾶς γράφει: «Οἶμαι δὲ καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου, ἐπικρατεστέρους εἶναι ὡς μεταγενεστέρους καὶ ὡς τῷ ἀποστολικῷ συμφωνούντας κανόνι» (Ράλλη-Πότης, τόμ. Γ', σελ. 71).

21. Ὁ Βαλαμὼν παρατηρεῖ: «Τὰ περὶ τούτων δὲ (τῶν πορνευσάντων κληρικῶν) ἀνῆρέθησαν ἀπὸ τοῦ κζ' κανόνος τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου, καὶ ἀπὸ τοῦ λβ' κανόνος τοῦ μεγάλου Βασιλείου» (αὐτόθι).

22. Πάντως δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν καὶ τὴν ἀποψιν, ὅτι οἱ μὲν κανόνες εἶναι ἐπικρατέστεροι τῶν δέ, ἢ οἱ μὲν ἀνῆρέθησαν ὑπὸ τῶν δέ, διὰ τὸν λόγον καὶ μόνον ὅτι ὁ ἓνας εἶναι μεταγενέστερος τοῦ ἄλλου. Αὐτὸ δὲν ἰσχύει διὰ τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπικράτης ἐνὸς κανόνος ἐξαρθᾶται ἀπὸ τὸ ποίαν θέσιν ἔναντι αὐτοῦ ἔλαβεν ἡ Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδος καὶ ἡ ἀκολουθοῦσα ἐκκλησιαστικὴ πρᾶξις.

23. Λέγει ὁ κανὼν: «Τοὺς δὲ γαμετῇ μὲν μιᾷ συναφθέντας, εἰ χήρα ἢ προσληφθεῖσα ἐτύγχανεν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμψιν ἐνὶ (παράνομῳ) προσμιλήσαντας, τουτέστι πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους, ἤδη ἐπὶ βραχὺν τινα χρόνον εἰσπρόχους τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, καὶ ἐπιτιμηθέντας, αὐτοὺς ἐν τοῖς οἰκείοις ἀποκαταστήναι βαθμοῖς, μηδαμῶς ἐν ἐτέρῳ μείζονι προκόποντας βαθμῶ, προδήλως διαλυθέντος αὐτοῖς τοῦ ἀθέσμου συνοικεσίου» (Ράλλη-Πότης, τόμ. Β', σελ. 313).

24. Πρβλ. τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἀριστηνῶ: «Οἱ μετὰ τὴν χειροτονίαν συζυγόντες» (αὐτόθι, σελ. 314) ἢ «ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐνὶ γάμψιν προσμιλήσαντες, τῆς μὲν ἱεροσύνης τέλεον οὐ παυθήσονται, ἀλλ' ἐπὶ ρητόν τινα ἐπιτιμηθήσονται χρόνον, καὶ τῆς ἱερᾶς κωλυθήσονται λειτουργίας, καὶ εἰς τοὺς οἰκείους αὐτοῖς ἀποκαταστῶσι βαθμούς...» (αὐτόθι, σελ. 315).

μηνὸς τῆς τετάρτης Ἰνδικτιῶνος (μέχρι δηλ. τοῦ 691 μ.Χ.) ἐν τοῖς προδηλωθεῖσι πατίσμασι καὶ μόνον ἱερατικοῖς ἐτυπώσαμεν, ὁρίζοντες ἀπὸ τοῦ παρόντος, καὶ ἀνανεούμενοι τὸν κανόνα...»²⁵.

δ) Ἵσως τέλος, νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ στ' καν. τῆς Πενθέκτης εἶναι τόσον κατηγορηματικός.

Πάντως ἐκεῖνο ποὺ συνάγεται ἀπὸ τὸν ἐν λόγω κανόνα καὶ ἀπὸ τὴν συνεξέτασιν ὅλων τῶν ἀνωτέρω κανόνων εἶναι, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται, δὲν ἡμπορεῖ, ἓνας κληρικός (ὑποδιάκονος καὶ ἄνω) νὰ συνάψῃ γάμον μετὰ τὴν χειροτονίαν του καὶ νὰ μείνῃ ἐν ἐνεργείᾳ κληρικός. Αὐτὸ ἀποκλείεται παντελῶς κατὰ κανονικὴν ἀκρίβειαν.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι ἀπαράιτητον νὰ καταχωρίσωμεν καὶ τὴν ἐξῆς διευκρίνισιν: Ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν ἐν λόγω κανόνων καθίσταται προφανές, ὅτι γίνεται λόγος περὶ τῶν κληρικῶν ἐκείνων ποὺ τολμοῦν καὶ συνάπτουν γάμον χωρὶς τὴν ἄδειαν καὶ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸν συνάπτουν ἐπομένως μὲ τὸν πολιτικὸν τύπον.

Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ συνάγεται εὐχερῶς κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὸν στ' καν. τῆς Πενθέκτης Οἴκουμ. Συνόδου διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

α) Ὅρίζει νὰ μὴ ἔχουν ἄδειαν, δηλ. νὰ μὴ παραχωρῇται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἄδεια εἰς τοὺς κληρικοὺς νὰ συνάπτουν γάμον. Ἐπομένως αὐτοὶ συνάπτουν γάμον χωρὶς τὴν ἄδειαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ πολὺ περισσότερον χωρὶς τὴν εὐλογίαν Αὐτῆς.

β) Χρησιμοποιεῖ τὴν ἔκφρασιν «γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοικέσιον», ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν πολιτικὸν τύπον συνάψεως γάμου, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ θέλησις-πρᾶξις (ἡ «συναίνεσις») τῶν ἐνδιαφερομένων-συνερχομένων.

γ) Ἐπίσης χρησιμοποιεῖ τὴν φράσιν «Εἰ δὲ τοῦτο τολμήσῃ ποιῆσαι», ὅπερ σημαίνει, ὅτι τολμᾷ²⁶ καὶ συνάπτει ὁ κληρικός γάμον αὐθαίρετως, χωρὶς τὴν ἄδειαν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ

δ) Ὅρίζει ὡς ποινὴν τὴν καθάρισιν μετὰ τὴν τολμῆράν καὶ αὐθαίρετον αὐτὴν πρᾶξιν. Ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ κανὼν ὠμίλει διὰ τὸν κληρικὸν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὴν ἄδειαν τοῦ ἐπισκόπου του καὶ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ διὰ τὸν γάμον του, τότε θὰ ἦτο ἀνακλόουθον νὰ ζητῇται ἡ καθάρισις τοῦ πρεσβυτέρου ἐκ τῶν ὑστέρων. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ὁρίζῃ πρῶτον τὴν καθάρισιν τοῦ ἐπισκόπου²⁷, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὴν ἄδειαν

25. Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Β', σελ. 313.

26. Πρβλ. M. Boelen, *Die Klerikerehe*, σελ. 30: «Wer es trotzdem wagte wurde deponiert».

27. Πρβλ. *Νομοκάνονα* τοῦ Φωτίου (Τίτλ. Θ', Κεφ. ΚΘ'), ἐν Ράλλη-Ποτλῆ,

και ηύλόγησε τὸν γάμον αὐτόν, καὶ ὕστερον ἔσως τοῦ πρεσβυτέρου, ποὺ ἐνυμφεύθη.

Ἐξ ἄλλου, ὅτι οἱ κανόνες ὁμιλοῦν διὰ τὸν κληρικὸν ποὺ ἐτέλεσε πολιτικὸν γάμον, ὑποδηλοῦται διὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου λόγους καὶ ἀπὸ τὸν α' καν. Νεοκαισαρείας, ὁ ὁποῖος μετακινεῖ ἀπὸ τὴν ἱερατικὴν τάξιν τὸν πρεσβύτερον ποὺ συνῆψε τοιοῦτον γάμον. Τοῦτο περαιτέρω διαφαίνεται καὶ ἀπὸ μίαν ἐκφρασιν τοῦ Ζωναρά εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἐν λόγῳ κανόνος, εἰς τὴν ὁποίαν ὁμιλεῖ περὶ «νομίμου», προφανῶς κατὰ τοὺς πολιτικούς νόμους, γάμου. «Ἐὰν γάμον νόμιμον τάχα ἑαυτῷ πρεσβύτερος συναλλάξῃ»²⁸, λέγει ὁ κανὼν.

Ἀλλὰ καὶ αἱ περιπτώσεις τῶν γάμων, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ γ' καν. τῆς Πενθέκτης καὶ τὰς ὁποίας ἐπιθυμεῖ νὰ θεραπεύσῃ μὲ τὴν συγκατάβασιν (οἰκονομίαν), καθιστοῦν πρόδηλον, ὅτι αὐτοὶ εἶχον συναφθῇ, χωρὶς τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐπομένως μὲ τὸν πολιτικὸν τύπον. Καὶ δι' αὐτὸ μάλιστα ἀναγκάζεται ἡ Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδος, παρ' ὅλον ὅτι χρησιμοποιοῖ τὴν οἰκονομίαν²⁹, νὰ ἐπιβάλῃ ὠρισμένας κυρώσεις ἢ ἐπιτίμια εἰς ἐκείνους ποὺ εἶχον συνάψει τοιούτους γάμους. Ἀλλως, τί νόημα θὰ εἶχον αἱ κυρώσεις αὐταί, ἂν οἱ γάμοι εἶχον γίνεσθαι μὲ τὴν εὐλογίαν τῶν ἐπισκόπων; Μᾶλλον τοὺς ἐπισκόπους ἔπρεπε νὰ ἐπιτιμᾷ ὁ κανὼν ποὺ ἐπέτρεψαν καὶ ηύλόγησαν αὐτοὺς τοὺς γάμους.

Καθαίρουνται, λοιπόν, ὅσοι κληρικοὶ συνάπτουν παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν κανόνων γάμον (μὲ τὸν πολιτικὸν τύπον). Καθαίρουνται, καὶ δὲν ἀφορίζονται.

τόμ. Α', σελ. 212, Ματθαίου τοῦ Βλάσταρη, *Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον Γ'*, Κεφ. Β', αὐτόθι, τόμ. ΣΤ', σελ. 153, καὶ «Πηδάλιον», σελ. 224, ὑπόσημ.

28. Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Γ', σελ. 70.

29. Πρβλ. γνώμας Ζωναρά, ἐν Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Β', σελ. 314, καὶ «Πηδάλιον», σελ. 222. «Ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία εἶναι ἡ ἀρμοδίως καὶ ἐκ χριστιανικῆς διαθέσεως πρόσκαιρος καὶ λογικὴ εἰς τι σημεῖον παρέκκλισις ἀπὸ τῆς ἀκριβείας, ἄνευ ὅμως μετακινήσεως τῶν δογματικῶν ὁρίων, πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας εὐρισκομένων ἀνθρώπων». Περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς Οἰκονομίας ἴδε: Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, *Ἡ Οἰκονομία κατὰ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1949, Ἀρχιμ. Ἱερωνύμου Κοτσώνη, *Προβλήματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας*, Ἐν Ἀθήναις 1957, Παν. Μπούμη, *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία κατὰ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον*, Ἀθήναι 1971, Π. Μπρατσιώτου-Π. Τρεμπέλα-Κ. Μουρατίδου-Ἀ. Θεοδώρου-Ν. Μπρατσιώτου, *Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Οἰκονομία*, Ἀθήναι 1972. Πρβλ. περαιτέρω Κ. Duchatelez, *L' économie dans l' église Orthodoxe: Exposé critique du rapport préconciliaire*, ἐν «Irenikon», τ. 46 (1973), σελ. 198 κ.έ., τοῦ αὐτοῦ, *Oekonomie—ein Weg zur Vereinigung der Kirchen? Zum ökumenischen Dialog mit der östlichen Orthodoxie*, ἐν «Una Sancta», τόμ. 29,2 (1974), σελ. 166 κ.έ., D. Salachas, «Oikonomia» e «Akribeia» nella ortodossia greca odierna, ἐν «Nikolaus», τόμ. 4 (1976), σελ. 301 κ.έ. κ.ά.

2. Μία διερεύνησις καὶ μία περιπλοκή.

Τὸ ἐρώτημα, ὅμως, τὸ ὁποῖον προβάλλει εὐθὺς ἀμέσως, εἶναι τὸ ἐξῆς: Μήπως μπορεῖ ἓνας κληρικὸς νὰ συνάψῃ γάμον καὶ νὰ καθαιρεθῇ μέν, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀναγκασθῇ νὰ διαλύσῃ τὸν γάμον, τὸν ὁποῖον συνῆψε; Μήπως μπορεῖ νὰ τὸν διατηρήσῃ; Καὶ ἐὰν τὸν διατηρήσῃ, γίνεται δεκτὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ μήπως τότε ἀφορίζεται; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα ἢ μᾶλλον τὸ πολυερώτημα αὐτὸ εἶναι ἀρκοῦντως δυσχερὲς.

Ἐκεῖνο πού πρέπει ὅμως καὶ ἴσως εὐθὺς ἀμέσως νὰ τονισθῇ εἶναι, ὅτι οἱ ἀνωτέρω ἰ. κανόνες δὲν λέγουν ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς τίποτε δι' αὐτὸ τὸ θέμα³⁰. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰς ἐρμηνείας τῶν μεγάλων καὶ ἐγκρίτων βυζαντινῶν κανονολόγων εἰς τοὺς κανόνας αὐτούς³¹. Ἐπομένως θὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅτι μπορεῖ ἓνας κληρικὸς νὰ συνάψῃ γάμον μὲ τὸν πολιτικὸν τύπον καὶ νὰ καθαιρεθῇ μέν, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀναγκασθῇ νὰ χωρίσῃ ἀπὸ τὴν σύζυγόν του³².

Μία τοιαύτη πιθανότης-δυνατότης ἴσως ὑπολανθάνει καὶ εἰς τὰς ἐρμηνείας τοῦ Ζωναρᾶ καὶ τοῦ Ἀριστηνοῦ ἐπὶ τοῦ κστ' καν. τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων. Ὁ πρῶτος λέγει: «Μόνους δὲ ἀναγνώστους καὶ ψάλταις, καὶ μετὰ τὸ εἰς κλῆρον καταλεγῆναι, ἐφεῖται γάμον ἑαυτοῖς συναλλάττειν, καὶ ἐν εἰν αὐθις ἐπὶ τῆς οἰκείας καταστάσεως»³³. Καὶ ὁ δεῦτερος σημειώνει: «Οὐκ ἔξεστί τινι μετὰ τὴν ἱερωσύνην πρὸς γάμον ἔρχεσθαι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀξίας μένειν· μόνοις δὲ ἀναγνώστους, καὶ ψάλταις τοῦτο ἐφεῖται»³⁴. Ὅπως δηλ. εἶναι διατυπωμέναι αἱ γνώμαι αὐταί, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς, ὅτι εἶναι δυνατόν ἓνας ἀνώτερος κληρικὸς νὰ ἔλθῃ μετὰ τὴν ἱερωσύνην εἰς γάμου κοινωνίαν, μόνον πού δὲν θὰ ἔχῃ τὴν δυνατότητα νὰ παραμείνῃ εἰς τὸν κλῆρον ὅπως οἱ ἀναγνώστους καὶ οἱ ψάλταις.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὅτι οἱ ἐν λόγῳ κανόνες δὲν ἐπιβάλλουν τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου, τὸν ὁποῖον συνῆψεν ὁ κληρικὸς μετὰ τὴν χειροτονίαν του. Πλὴν ὅμως διετυπώθη πολλὰκις ἡ ἄποψις, ὅτι, ἂν καὶ τοῦτο δὲν ὀρίζεται ρητῶς, ὅμως ὑπονοεῖται· καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἦτο ἀναγκαῖα ἡ προσθήκη μιᾶς τοιαύτης ρητῆς ἐπιταγῆς. Ἦδη ὁ J. Zhishman, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶδομεν, παραδέχεται, ὅτι οἱ

30. Πρβλ. J. Zhishman-M. Ἀποστολοπούλου, ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. Β', σελ. 205: «Ὅντως συμβαίνει τοῦτο ἐν τοῖς δυσὶ τῶν ἀρχαιοτάτων κανονικῶν μνημείων, τ.ἔ. ἐν τῷ ΚΣΤ' ἀποστολικῷ Κανόνι καὶ ἐν τῷ Α' τῆς ἐν Νεοκαισαρεῖα συνόδου».

31. Αὐτόθι, σελ. 207.

32. Πρβλ. αὐτόθι, σελ. 205, ὑποσ. 1.

33. Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Β', σελ. 33.

34. Αὐτόθι, σελ. 34.

ι. κανόνες ρητῶς δὲν ἐπιβάλλουν τὴν διάλυσιν τοῦ συνοικεσίου³⁵, ὑποστηρίζει, ὅτι «δὲν ἐθεωρήθη (ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου) ἀναγκασία ἡ εἰδικὴ προσθήκη (τῆς λύσεως τοῦ γάμου) ἐν τῷ στ' Κανόνι τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου»³⁶. Δικαιολογεῖ δὲ τὴν παράλειψιν αὐτὴν, λέγων, ὅτι ἡ λύσις τοῦ γάμου θεωρεῖται αὐτονόητος καὶ πρόδηλος. Τὴν ἀποψίν του δὲ αὐτὴν στηρίζει καὶ εἰς τὸν γ' καν. τῆς Πενθέκτης, ὁ ὁποῖος μάλιστα χρησιμοποιοῖ τὴν λέξιν «προδήλως». «Προδήλως διαλυθέντος αὐτοῖς τοῦ ἀθέσμου συνοικεσίου»³⁷, λέγει ὁ κανὼν. Ἀλλὰ ὁ κανὼν αὐτός, ὡς γνωστόν, ὁμιλεῖ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ διὰ μίαν εἰδικὴν περίπτωσιν: Διὰ τὴν περίπτωσιν τῶν κληρικῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι πρὸ τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου εἶχον συνάψει γάμον μετὰ τὴν χειροτονίαν των, καὶ τοὺς ἄφησεν ἡ σύνοδος εἰς τὸν ἴδιον βαθμόν, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκοντο. Ἀφοῦ βεβαίως ἔμειναν εἰς τὸν κλῆρον καὶ ἐνήργουν τὰ τῆς ἱερωσύνης, ἔστω χωρὶς νὰ προάγωνται εἰς ἀνώτερον βαθμόν, ἐπόμενον ἦτο νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν διάλυσιν («προδήλως διαλυθέντος») τοῦ ἀθέσμου συνοικεσίου³⁸.

Ἐπίσης ὁ J. Zhishman, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀποψίν του, ὅτι πρέπει νὰ διαλυθῇ τὸ συνοικεσίον, καταφεύγει³⁹ καὶ εἰς τὸν στ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος θεσπίζει: «Τῶν κανονικῶν⁴⁰ τὰς πορνείας εἰς γάμον μὴ καταλογίζεσθαι, ἀλλὰ παντὶ τρὸς πω διασπᾶν αὐτῶν τὴν συνάφειαν· τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ πρὸς ἀσφάλειαν λυσιτελές, καὶ τοῖς αἰρετικοῖς οὐ δώσει καθ' ἡμῶν λαβὴν, ὡς διὰ τὴν τοῦ ἁμαρτάνειν ἄδειαν ἐπισπωμένων πρὸς ἐαυτούς»⁴¹. Τοιοῦτοτρόπως ὑποστηρίζει, ὅτι, ἂν εἰς τοὺς προηγου-

35. J. Zhishman-M. Ἀποστολοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Β', σελ. 205 καὶ 207.

36. Αὐτόθι, σελ. 206.

37. Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Β', σελ. 313.

38. Αὐτὸ εἶναι σύμφωνον καὶ μετὰ τὸν κα' καν. τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου, ὁ ὁποῖος ὀρίζει: «Οἱ ἐπ' ἐγκλήμασι κανονικοῖς ὑπεύθυνοι γινόμενοι, καὶ διὰ τοῦτο παντελεῖτε καὶ διηνεκεῖ καθαιρέσει ὑποβαλλόμενοι, καὶ ἐν τῷ τῶν λαϊκῶν ἀπωθούμενοι τόπῳ· εἰ μὲν ἐκουσίως πρὸς ἐπιστροφὴν ὀρῶντες ἀθετοῦσι τὴν ἁμαρτίαν, δι' ἣν τῆς χάριτος ἐκπεπτώκασι, καὶ ταύτης τέλεον ἄλλοτρίους ἐαυτοὺς καθιστάσι, τῷ τοῦ κλήρου κειρῆσθωσαν σχήματι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο αὐθαίρετως αἰρήσονται, καθάπερ οἱ λαϊκοί, τὴν κόμην ἐπιτρεφέντων, ὡς τὴν ἐν κόσμῳ ἀναστροφὴν τῆς οὐρανίου ζωῆς προτιμήσαντες» (αὐτόθι, σελ. 352).

39. Ἴδε J. Zhishman-M. Ἀποστολοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Β', σελ. 208.

40. Ποῖοι λογίζονται κανονικοὶ βλέπε τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ζωναρᾶ: «Κανονικοὺς, τοὺς ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζομένους φησὶν, ἡγουν, κληρικοὺς, καὶ μοναχοὺς, καὶ μοναστροὺς, καὶ τὰς παρθενίας ἐπαγγελιασμένας κόρας, κατὰ τὸν στ' καὶ μδ' κανόνα τῆς ἐν Κερθραγῆν συνόδου» (Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Δ', σελ. 108). Πρβλ. καὶ ἐρμηνείαν τοῦ Βαλασαμῶνος (αὐτόθι) καὶ «Πηδάλιον», σελ. 593.

41. Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Δ', σελ. 108.

μένους κανόνες δὲν ὀρίζεται ρητῶς τίποτε διὰ τὴν διάσπασιν τῆς γαμικῆς συναφείας τῶν κανονικῶν, ἀντιθέτως εἰς τὸν προκείμενον κανόνα ἀπαιτεῖται «παντὶ τρόπῳ» ἡ διάσπασις αὐτῆς.

Βεβαίως, εἰς αὐτὰ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιπαρατηρήσῃ ἄλλος, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τοὺς Ζωναρᾶν καὶ Βαλσαμῶνα, ὅτι εἰς τὸν στ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου δὲν γίνεται λόγος διὰ νόμιμον ἐξ ἄρχῃς πολιτικὸν γάμον, ἀλλὰ πρόκειται μᾶλλον⁴² διὰ παρανόμους καὶ ἐξωγάμους σχέσεις κατ' ἄρχάς, τὰς ὁποίας ἐπιθυμεῖ ἐν συνεχείᾳ ὁ ἐνδιαφερόμενος νὰ νομιμοποιήσῃ. Αὐτό, λοιπόν, λέγει ὁ κανὼν δὲν πρέπει νὰ γίνεται δεκτόν, ἀλλὰ νὰ διασπᾶται κάθε συνάφεια αὐτοῦ τοῦ εἵδους. Τοῦτο μάλιστα εἶναι σύμφωνον καὶ πρὸς τὸν κστ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου ποὺ ὀρίζει: «Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ γάμου ἀρχή· ὥστε, ἐὰν ἡ δυνατόν τοὺς κατὰ πορνείαν συναπτομένους χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον...»⁴³.

Ἐπίσης ἄλλος, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἀριστηνοῦ⁴⁴, εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιπαρατηρήσῃ, ὅτι ὁ κανὼν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὰς μοναχὰς καὶ εἰς τὰς καθιερωμένας παρθένους καὶ ὅχι εἰς τοὺς κληρικούς.

Ἀντιθέτως, λοιπόν, πρὸς αὐτά, ὁ J. Zhishman νομίζει, ὅτι ὁ στ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου δὲν ὁμιλεῖ οὔτε μόνον διὰ τοὺς γάμους τῶν ὁποίων προηγῆθη πορνεία, οὔτε μόνον διὰ τὰς μοναχὰς, ἀλλὰ ὁμιλεῖ γενικῶς διὰ τὰς «ἀθεμίτους συναφείας τῶν κληρικῶν καὶ τῶν μοναχῶν», δηλ. διὰ τοὺς ἀπηγορευμένους αὐτῶν γάμους, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ θεωροῦνται «οὐχὶ ὡς γάμοι νόμιμοι, ἀλλ' ὡς πορνείαι, αἵτινες παντὶ τρόπῳ δεόν νὰ διαλύωνται»⁴⁵.

Καὶ τίθεται, λοιπόν, τὸ ἐρώτημα: Ποῖος ἔχει δίκαιον; Ὁ J. Zhishman, οἱ Ζωναρᾶς-Βαλσαμῶν ἢ ὁ Ἀριστηνός; Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι εὐκολος. Ἰσως ὅλοι —τοῦλάχιστον ἐν μέρει. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, καὶ ἐὰν θεωρήσωμεν ὡς ὀρθὴν τὴν ἐρμηνείαν ποὺ δίδει ὁ J. Zhishman εἰς τὴν ἔκφρασιν «τῶν κανονικῶν τὰς πορνείας», ὅμως νομίζομεν, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς τὴν ἄποψιν, ὅτι πρέπει νὰ διαλύωνται οἱ γάμοι τῶν κληρικῶν, τοὺς ὁποίους συνῆψαν μετὰ

42. Βλ. Ἐρμηνείαν τοῦ Ζωναρᾶ: «Ἐὶ γοῦν τοιοῦτός τις πορνεύσει, οὐκ ἐαθήσεται συμφεθεῖσθαι τῇ μεθ' ἧς ἡμαρτεν, ὡς τάχα γάμου τῆς ἀθέσμου μιζέως λογισθείσης... τοὺς ἀθέσμους γάμους, ὧν προηγῆσατο πορνεία» (Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Δ', σελ. 108). Βλέπε καὶ ἐρμηνείαν τοῦ Βαλσαμῶνος (αὐτόθι, σελ. 108-109). Πρβλ. καὶ «Πηδάλιον», σελ. 593.

43. Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Δ', σελ. 159.

44. Λέγει ὁ Ἀριστηνός: «Ἡ παρθενία ὁμολογήσασα... εἰ τὰς ὁμολογίας αὐτῆς ἀθετήσασα ἡδοναῖς ἀκολάστοις ἑαυτὴν ἐκδῶ, καὶ νόμῳ δῆθεν γάμου ἀνδρὶ συναφθῇ, οὐ γάμος τοῦτο κριθήσεται, ἀλλὰ πορνεία· ἡ μᾶλλον, κατὰ τὸν δεκτικαὶδέκατον κανόνα τοῦτου δὴ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, μοιχεία· διὰ τοῦτο γοῦν παντὶ τρόπῳ καὶ διασπαθῆσεται αὐτῶν ἡ συνάφεια» (αὐτόθι, σελ. 109).

45. Πρβλ. J. Zhishman - M. Ἀποστολοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Β', σελ. 190, 208 καὶ 254.

τὴν χειροτονίαν των, δὲν ἀρκεῖ μόνος ὁ στ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου. Διότι γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, εἶναι δυνατόν ὅλους ἀνεξαίρετως τοὺς γάμους τῶν κληρικῶν νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς πορνείας; Πῶς εἶναι δυνατόν π.χ. τὸν γάμον ἐνὸς κληρικοῦ, ὁ ὁποῖος ἐτελέσθη τῇ ἀδείᾳ ἢ καὶ τῇ εὐλογία τοῦ οἰκείου ἱεράρχου, νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς πορνείαν; Μόνον ἐὰν ὁ γάμος αὐτὸς συνήφθη ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἄνευ ἀδείας τοῦ ἐπισκόπου, εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς πορνεία βάσει τῆς κανονικῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία περιέχεται εἰς τὸν μβ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου καὶ ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἐξῆς: «Οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι πορνεῖαι εἰσὶν»⁴⁶.

Διὰ τοῦτο, καὶ διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ γάμος ἐνὸς κληρικοῦ ὡς πορνεία καὶ νὰ ἀπαιτηθῇ ἡ λύσις αὐτοῦ, ἀπαραίτητον, νομιζομεν, εἶναι νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἐν λόγῳ κανονικὴ ἀρχή. Διὰ τὴν καλλιτέραν δὲ κατανόησιν αὐτῆς καταφεύγομεν εἰς τὸν Ζωναρᾶν, ὁ ὁποῖος, ἐπεξηγῶν τὴν ἀρχὴν αὐτήν, παρατρεῖ: «Ἄνευ γνώμης τῶν κρατούντων, ἔχουν τῶν ἐξουσιαζόντων»⁴⁷. Καὶ τὸ «Πηδάλιον» παρομοίως λέγει: «Χωρὶς τὴν γνώμην... τῶν ἐξουσιαζόντων»⁴⁸.

Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ἕνας κληρικὸς τολμήσει καὶ συνάψει γάμον μὲ τὸν πολιτικὸν τύπον χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου τοῦ («τοῦ κρατοῦντος») ⁴⁹, τότε λογίζεται ὁ γάμος αὐτὸς ὡς πορνεία. Καί, ὡς πορνεία, δὲν πρέπει νὰ κατακυρωθῇ συμφώνως καὶ πρὸς τὸν στ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου εἰς γάμον⁵⁰, ἀλλὰ π ρ έ π ε ι «παντὶ τρόπῳ» ν ἂ δ ι α σ π α σ θ ῇ αὐτὴ ἡ συνάφεια, ὅπως ἄλλως τε τοῦτο εἶναι σύμφωνον καὶ μὲ τὸν κστ' καν. τοῦ αὐτοῦ Μεγ. Βασιλείου⁵¹. Ἄλλως, ἐὰν δὲν διασπασθῇ, τότε προβάλλει τὸ ἐρώτημα, μήπως δὲ ν πρέπει νὰ γ ί ν ε τ α ι δεκτὸς εἰς κοινωνίαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας; Μᾶλλον—ἐφ'

46. Ρ ἄ λ λ η - Π ο τ λ ῆ, τόμ. Δ', σελ. 189.

47. Α ὕ τ ὅ θ ι.

48. «Πηδάλιον», σελ. 615.

49. «Ὅτι ὁ ἐπίσκοπος εἶναι διὰ τοὺς κληρικοὺς-χριστιανοὺς ποὺ ἀνέχουν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ «κρατῶν», δὲν τίθεται ἀμφιβολία. Ἦδη ὁ Κύριος εἶπεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους των: «Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφεῶνται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῆτε, κεκρατήνται» (Ἰω. 20,23). Πρβλ. καὶ Ἰω. 21,15 ἐξ. «Βόσκε τὰ ἀρνία μου — Ποίμαινε τὰ προβάτιά μου — Βόσκε τὰ πρόβατά μου». Πρβλ. καὶ τοὺς λόγους τοῦ Παύλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ἐκκλησίας Ἐφέσου: «Προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμεῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ» (Πράξ. 20,28), κ.ἄ.

50. Πρβλ. καὶ τοὺς λη' καὶ μ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου, ἐν Ρ ἄ λ λ η - Π ο τ λ ῆ, τόμ. Δ', σελ. 182 καὶ 185.

51. Α ὕ τ ὅ θ ι, σελ. 159: «Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ γάμου ἀρχή· ὥστε, ἐὰν ᾗ δυνατόν τοὺς κατὰ πορνείαν συναπτομένους χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον. Ἐὰν δὲ στέργωσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὸ συνοικέσιον, τὸ μὲν τῆς πορνείας ἐπιτίμιον γωαριζέτωσαν, ἀφιεσθῶσαν δέ, ἵνα μὴ χειρόν τι γένηται».

ὅσον ἡ Ἐκκλησία ἐπιμένει εἰς τὴν διάσπασιν καὶ ὁ πρῶν κληρικὸς δὲν πειθαρχεῖ.

3. Λύσεις κατ' ἀκρίβειαν.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, τίθεται πλέον ἐπιτακτικὸν τὸ ἐρώτημα: Τί, λοιπόν, ὀφείλει νὰ γίνη; Ποία λύσις εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ κανονικῶς (κατ' ἀκρίβειαν) εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἕνας κληρικὸς ἐπιθυμεῖ «διακαῶς»⁵² νὰ νυμφευθῇ, δεδομένου ὅτι ὁ στ' καν. τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου, ὅπως εἶδομεν, ἀπαγορεύει νὰ δίδεται ἄδεια εἰς τοὺς κληρικοὺς νὰ συνάπτουν γάμον, ἀκόμη καὶ μετὸν πολιτικὸν τύπον; Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ διευθετηθοῦν τὰ πράγματα καὶ νὰ δοθῇ μία ἄδεια ἐκ μέρους τῆς «κρατοῦσης» Ἐκκλησίας (τοῦ ἀρμοδίου ὁργάνου αὐτῆς); Καὶ εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἄδεια, ἢ ἀρκεῖ μία ἀπλῆ (ἔστω, ὅχι σύμφωνος) γνώσις καὶ γνώμη τοῦ «κρατοῦντος» ἐπισκόπου, ὥστε νὰ μὴ μεσολαβῇ πορνεία ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως αὐτῆς;

Εἰς τὰ φλέγοντα αὐτὰ ἐρωτήματα θὰ ᾔτο δυνατόν νὰ διατυπώσῃ κανεὶς τὰς ἐξῆς ἀπαντήσεις:

α) Ὅτι γενικῶς μίαν σαφεῖ καὶ ὀριστικὴν λύσιν εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ μπορεῖ νὰ δώσῃ (μόνον) μία μέλλουσα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία δὲν θὰ ἀπαγορεύῃ εἰς τοὺς κληρικοὺς, ἢ μᾶλλον δὲν θὰ ἀπαγορεύῃ εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ δίδουν ἄδειαν⁵³ εἰς τοὺς κληρικοὺς νὰ συνάπτουν γάμον, ἔστω μετὸν πολιτικὸν τύπον. Ὅποτε θὰ ᾔτο δυνατόν ὁ ἐπίσκοπος νὰ δίδῃ ἄδειαν, ἢ ἔστω σιωπηρῶς νὰ μὴ φέρῃ ἀντίρρησην⁵⁴, εἰς τὴν σύναψιν ἑνὸς τοιούτου γάμου, ὥστε νὰ μὴ λογίζεται ἡ συνάψις αὕτη ὡς πορνεία καὶ ἀπαιτῆται ἡ διάσπασίς της, προκειμένου νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν οἱ πρῶν κληρικοί, οἱ συνάψαντες αὐτὸν τὸν γάμον⁵⁵.

52. Πρβλ. τὸ Α' Κορ. 7,9: «Κρεῖττον γὰρ ἐστὶ γαμεῖν ἢ πυροῦσθαι».

53. Ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ στ' καν. τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου «ὀρίζομεν ἀπὸ τοῦ νῦν μηδαμῶς (κληρικὸν) ἔχειν ἄδειαν γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοικέσιον» ἀναφέρεται καὶ εἰς τοὺς ἀρμοδίους ἐπισκόπους νὰ μὴ χορηγοῦν ἄδειαν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοὺς κληρικοὺς, δηλοῦται ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ τοῦ «μηδαμῶς ἔχειν ἄδειαν». Ἄν ἡ ἀπαγόρευσις ἀνεφέρετο μόνον εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους κληρικοὺς, θὰ ᾔτο δυνατόν ὁ κανὼν ἀπλῶς νὰ λέγῃ: «Ὀρίζομεν ἀπὸ τοῦ νῦν μηδαμῶς κληρικὸν γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοικέσιον».

54. Φαίνεται ὅτι ἀρκεῖ καὶ μία ἀπλῆ ἐν γνώσει ἀνοχὴ τοῦ οἰκείου ἱεράρχου, διότι ὁ μβ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου δὲν λέγει «οἱ ἄνευ τῆς συμφώνου γνώμης τῶν κρατούντων γάμοι πορνείαι εἰσίν», ἀλλὰ λέγει ἀπλῶς «οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι», τὸ ὅποιον μπορεῖ νὰ σημαίνῃ «οἱ ἄνευ τῆς γνώμης (ἀπλῶς) τῶν κρατούντων γάμοι». Ἰδε καὶ σελ. 16 τὰς ἐρμηνείας τοῦ Ζωναρᾶ (Ράλλη - Πουτλῆ, τόμ. Δ', σελ. 189) καὶ τοῦ «Πηδαλίου» (σελ. 615).

55. Βεβαίως ἡ καθάρισις θὰ λαμβάνῃ χώραν.

Και μίαν τοιαύτην λύσιν-ρύθμισιν νομίζομεν, ὅτι μπορεῖ νὰ τὴν θεσπίσῃ ἀνέτως μία μέλλουσα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, χωρὶς νὰ κινδυνεύῃ νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν στ' καν. τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. Συνόδου. Ὑποστηρίζομεν αὐτό, διότι ὁ ἐν λόγῳ κανὼν πολὺ ὀρθῶς ὀρίζει μόνον «ἀ π ὁ τ ο ὕ ν ὕ ν» νὰ μὴ δίδεται ἄδεια εἰς τὸν κληρικὸν νὰ συνάπτῃ γάμον. Καὶ σταματᾷ ἐκεῖ. Δὲν προσθέτει καμμίαν φράσιν, ἥ ὁποία νὰ σημαίῃ «καὶ εἰς τὸ ἐξῆς», ἥτοι καὶ εἰς τὸ μέλλον, καθ' ὅλον τὸ μέλλον⁵⁶. Ὅποτε ὁ κανὼν ἀφήνει περιθώριον διὰ μίαν τοιαύτην ρύθμισιν, ὅταν ἡ Ἐκκλησία κρίνῃ καλόν, ὅτι πρέπει νὰ ἀλλάξουν τὰ πράγματα⁵⁷.

β) Εἰς τὴν τοιαύτην ρύθμισιν θὰ ἡδύνατο κανεῖς νὰ ἀντιτάξῃ τὸ ἀβέβαιον τῆς συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τοῦλάχιστον εἰς τὸ ἐγγὺς μέλλον, καθὼς καὶ τὸ ἄδηλον τῆς συζητήσεως ἐνὸς τοιούτου θέματος. Ὅποτε ἐρωτᾶται, μέχρι τότε ἢ τότε τί θὰ κάμωμεν; Μέχρι τότε, λοιπόν, μέχρις ὅτου δηλ. δώσῃ μίαν ὀριστικωτέραν λύσιν ἢ μέλλουσα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, θὰμποροῦσε κανεῖς νὰ ἀναμένῃ λύσιν ἀπὸ τὸ ἀρμόδιον τοπικὸν ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον κάθε χώρας, τὴν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας της. Θὰ ἦτο δηλ. δυνατὸν ἡ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας, ἂν δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ ἄδειαν διὰ τοιούτους γάμους, τοῦλάχιστον νὰ λάβῃ ἀποφασιν νὰ ἀνέχεται αὐτὴ ἢ μ ᾱ λ λ ο ν τὰ μέλη της, οἱ ἱεράρχαι, τὴν σύναψιν ἐνὸς κατὰ τὸν πολιτικὸν τύπον τοιούτου γάμου⁵⁸, καὶ νὰ μὴ ἀπαιτοῦν τὴν διάλυσιν αὐτοῦ ὅπωςδῆποτε. Μὲ ἄλλους λόγους θὰ ἦτο δυνατὸν μὲ τὴν ἀνοχὴν τῆς Ἐκκλησίας νὰ γίνωνται οἱ γάμοι αὐτοί, ὥστε νὰ μὴ θεωροῦνται πορνεΐαι.

Ἡ πρότασίς μας αὐτὴ στηρίζεται καὶ εἰς ἕνα ἱστορικοκανονικὸν προηγούμενον: Ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας πολλοὶ χριστιανοὶ δοῦλοι συνῆπτον τὸν γάμον των μὲ τὸν πολιτικὸν τύπον καὶ ὅχι μὲ τὸν ἐκκλησιαστικόν, ἂν καὶ ὑπῆρχεν αὐτός. Τοῦτο ἐπραττον, ὅχι διότι δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ τὸ ἐπραττον, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἐπέτρεπον οἱ κύριοί των νὰ τελέσουν τὸν γάμον των μὲ ἱερολογίαν⁵⁹, ἢ ἐπειδὴ

56. Κάτι παρόμοιον συμβαίνει καὶ μὲ τὸν γ' καν. τῆς Πενθέκτης, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἀπαγορεύσῃ ἡ οἰκονομία ποὺ ἐφήρμοσεν ὁ Ἰδιος νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ νὰ γίνῃ κανὼν διὰ τὸ μέλλον. Δι' αὐτὸ λέγει «ὀρίζοντες ἀ π ὁ τ ο ὕ π α ρ ὄ ν τ ο ς καὶ ἀνανεύμενοι», χωρὶς νὰ προσθέτῃ ὅμως τὸ «καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μὴ γίνεσθαι». Μὲ αὐτὸν δηλ. τὸν τρόπον δὲν ἀποκλείει παντελῶς τὴν ἐκ νέου ἐφαρμογὴν τῆς οἰκονομίας, ὅταν χρειασθῇ, ὅταν καταστῇ τοῦτο ἐπ' ἀναγκας.

57. Ἡ διατύπωσις τοῦ κανόνος αὐτοῦ ποὺ θὰ ρυθμίζῃ τὸ θέμα μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ α' καν. τῆς Νεοκαισαρείας.

58. Ὑπευθυμίζομεν, ὅτι ὁ κανὼν λέγει ἀπλῶς «οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι» καὶ ὅχι «οἱ ἄνευ τῆς ἀδείας (ἐγκρίσεως) τῶν κρατούντων γάμοι».

59. Οἱ κύριοι δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἱερολογίαν τῶν γάμων, ποὺ ἐτέλουν οἱ δοῦλοι των, διότι ἐνόμιζον, ὅτι μὲ τὴν ἱερολογίαν θὰ ἀπηλευθερώοντο καὶ δὲν θὰ τοὺς εἶχον πλέον

ἐγνώριζον, ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἐπέτρεπον οἱ κύριοί των νὰ συνάψουν παντελῶς γάμον, ἂν τοὺς ἔλεγον, ὅτι ἤθελον νὰ τὸν τελέσουν μὲ ἱερολογίαν⁶⁰. Δι' αὐτὸ κατέληγον νὰ τελέσουν τὸν πολιτικὸν γάμον, διὰ τὸν ὅποιον εἶχον, ἔστω σιωπηρῶς, τὴν συγκατάθεσιν τῶν κυρίων των.

Τὸ νόημα περίπου αὐτὸ ἔχουν καὶ τὴν ἐν λόγῳ πρότασιν μας ἐνισχύουν καὶ οἱ κατωτέρω λόγοι τοῦ Ματθαίου τοῦ Βλάσταρη, ὁ ὁποῖος γράφει: «'Αλλὰ καὶ ὁ μ' ἔτι δὲ καὶ ὁ μβ' (καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου) τὴν ἀνευγνώμησ τοῦ οἰκείου δεσπότητος γαμουμένην δούλην, οὐδὲν ἄμεινον (=καλλίτερον) πόρνης ἔχειν ψηφίζονται· αἱ γὰρ συνθῆκαι τῶν ὑπεξουσίων οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον· ταύτη τοι καὶ οἱ παρὰ γνώμην τῶν κρατούντων γάμοι, πορνείαι λογίζονται». 'Αλλ' ἐνῷ γράφει αὐτά, ὀλίγον κατωτέρω προσθέτει: «Δούλη δὲ γαμικῶς ὅπως δὴποτε συναφθεῖσα ἐλευθέρῳ, τοῦ δεσπότητος εἰδότος καὶ μὴ ἀντιλέγοντος, οὐχ ὡς πόρνη λογισθήσεται· ἡ γὰρ ἐκείνου σιγή... καὶ τὸ ἀναμάρτητον ταύτη χαρίζεται»⁶¹.

Ταῦτα καὶ ἐκ τῶν παλαιῶν. Καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἰδικὴν μας σημερινὴν περίπτωσιν, διὰ τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ προσθῶμεν περισσότερον συγκεκριμένως τὰ ἐξῆς: Ἐπρεπε, πρὶν ψηφισθῇ ὁ νόμος 1250/1982, ὁ ὁποῖος καταργεῖ τὴν χειροτονίαν ὡς κώλυμα τοῦ πολιτικοῦ γάμου, νὰ εἶχε προηγηθῇ μία ἀξιοπρεπὴς καὶ ἀνδροπρεπὴς συνεννόησις μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τοῦτο ἦτο ἡ ἐνδεδειγμένη ὁδός, διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δύναται κατὰ τὸ πολίτευμα, τοὺς θεσμοὺς καὶ τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας⁶² νὰ ρυθμίζη, ἐγκύρως καὶ ὁμοιογενῶς, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ πιστὰ μέλη αὐτῆς ζητήματα.

δούλους. Πρβλ. Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Β', σελ. 500 ἐξ., καὶ Παν. Μπούμη, 'Ἡ ἔλλειψις βεβαιότητος κατὰ τὴν σύναψιν γάμου (Αὐτόματον διαζύγιον-Πολιτικὸς γάμος)', Ἀθήναι 1980, σελ. 11.

60. Αὐτὸ θὰ ἐγίνετο, διότι οἱ κύριοι (αὐτὰ ἄφεντικά) ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν ἐφοβοῦντο μήπως ἀπελευθερωθοῦν οἱ δοῦλοι των, ἂν συνῆπτον γάμον μὲ ἱερολογίαν, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην πάλιν πλευρὰν ἐφοβοῦντο τὸν νόμον τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (ἴδε ἐν Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Β', σελ. 500 ἐξ.), ποὺ ἐπέβαλλε τὴν ἱερολογίαν καὶ εἰς τοὺς γάμους τῶν δούλων. Ἄν, λοιπόν, οἱ δοῦλοι ἐδείκνυνον προτίμησιν εἰς τὴν ἱερολογίαν, οἱ κύριοι διὰ νὰ ἀποφύγουν εἶτε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων, ἂν τοὺς ἐπέτρεπον αὐτὴν τὴν ἱερολογίαν, εἶτε τὴν τιμωρίαν τοῦ νόμου, ἂν δὲν τοὺς τὴν ἐπέτρεπον, κατέληγον νὰ μὴ δώσουν παντελῶς τὴν συγκατάθεσιν των, οὔτε διὰ τὸν πολιτικόν, οὔτε διὰ τὸν ἐκκλησιαστικόν γάμον. Ἀντιθέτως ἂν οἱ δοῦλοι διέδιδον, ὅτι θὰ συνάψουν πολιτικὸν γάμον, τότε ἐξησφάλιζον τοῦλάχιστον τὴν σιωπηρὰν συγκατάθεσιν τῶν κυρίων των.

61. *Σύνταγμα κατὰ στοιχείον Γ'*, Κεφ. Η', ἐν Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. ΣΤ', σελ. 164.

62. Πρβλ. τὸν λδ' ἀποστολικὸν κανόνα: «Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ ἡμεδέν τι πράττειν περιττὸν ἀνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χόραις. Ἀλλὰ ἡμεδὲ ἐκεί-

Πάντως θα μπορούσε και σήμερα, παρά την μονομερή έκ μέρους της Πολιτείας κατάργησης αυτού του κωλύματος, να υποστηριχθῇ, ότι δὲν εἶναι τελείως ἀσυμβίβαστος μετὰ τὰ κανονικά καὶ τὰ ἱστορικά⁶³ δεδομένα ἡ γενομένη νομοθετικὴ ρύθμιση, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει εἰς τοὺς κληρικούς νὰ συνάψουν (πολιτικὸν) γάμον. Ἀντιθέτως, θὰ ἐλέγομεν μάλιστα, ὅτι εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ὁ πολιτικὸς γάμος «βγάζει» ἀπὸ μίαν δύσκολον θέσιν τὴν Ἐκκλησίαν. Διότι, ἐφ' ὅσον ὁ στ' καν. τῆς Πενθέκτης ὀρίζει «μ η δ α μ ὤ ς ἔ χ ε ι ν ἄ δ ε ι α ν (τὸν κληρικὸν) γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοικέσιον», τ.ἔ. νὰ μὴ παραχωρῇται ἄδεια ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν νὰ συνάψῃ ὁ κληρικὸς γάμον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, νομίζομεν, ὅτι ἄλλη διέξοδος περισσότερον ἐνηρμονισμένη πρὸς τοὺς κανόνας δὲν ὑπῆρχεν.

Ἀκόμη καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ νὰ δίδῃ ἡ Ἐκκλησία ἄδειαν, ἔστω κατ' οἰκονομίαν, εἰς τὸν πρῶτον κληρικὸν νὰ συνάπτῃ θρησκευτικὸν γάμον⁶⁴, δὲν νομίζομεν, ὅτι εἶναι κανονικώτερα, τ.ἔ. περισσότερον σύμφωνος πρὸς τοὺς κανόνας ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω διαφαινομένην λύσιν. Ἄλλως τε διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ, συνδυαζομένου μάλιστα καὶ μετὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς καθαιρέσεως ἐκ μέρους τοῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου, ἀποφεύγει ἐν τινι μέτρῳ ἡ Ἐκκλησία τὴν κατηγορίαν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν αἵρετικῶν, ὅτι ἐπιτρέπει τοὺς ἀθέσμους γάμους τῶν κληρικῶν «διὰ νὰ προσελκύῃ τοὺς αἵρετικούς εἰς τοὺς κόλπους της»⁶⁵.

Εἰς μίαν διάταξιν ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Λέων ὁ Φιλόσοφος (Σοφὸς) ἐμφανίζεται νὰ ἀκολουθῇ τὴν ἀρχήν, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν

ν ο ς ἄ ν ε υ τ ῆ ς π ἄ ν τ ω ν γ ν ὡ μ η ς π ο ι ε ῖ τ ω τ ι. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεός, διὰ Κυρίου, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι· ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα» (Ρ ἄ λ λ η - Π ο τ λ ῆ, τόμ. Β', σελ. 45). Πρβλ. ἐπίσης τὸν λζ' ἀποστολικὸν κανόνα: «Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλους τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν» (α ὑ τ ὅ θ ι, σελ. 50). Πρβλ. καὶ τοὺς ιθ' καὶ κ' καν. Ἀντιοχείας, ε' καὶ στ' καν. τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου, ιθ' τῆς Δ' Οἰκουμ. Συνόδου, η' τῆς Πενθέκτης, στ' τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου κ.ἄ. Πρβλ. καὶ Κ ω ν. Μ ο υ ρ α τ ῖ δ ο υ, *Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας*, Ἐν Ἀθήναις 1958, σελ. 141 ἐξ., ὅπου καὶ πλουσίᾳ σχετικῇ βιβλιογραφίᾳ. Πρβλ. καὶ Α. μ. Ἀ λ ι β ι ζ ἄ τ ο υ, *Ἡ οἰκονομία*, σελ. 64: «Παρ' ἡμῖν (τοῖς Ὀρθοδόξοις) τὸ κυρίως ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας τὸ δικαιοῦμενον νὰ χορηγῇ τὴν οἰκονομίαν εἶναι ὁ ἐπίσκοπος». «Τὸ Δικαίωμα δὲ τοῦτο τελικῶς ἐπὶ σοβαρωτέρων μάλιστα περιπτώσεων περιέρχεται διαδοχικῶς (γράφει: ἱεραρχικῶς) ἀπὸ τῶν κατωτέρων Συνόδων εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον» (α ὑ τ ὅ θ ι, σελ. 68). Πρβλ. καὶ Ἰ ε ρ ω ν ὡ μ ο υ Κ ο τ σ ὡ ν η, *Προβλήματα*, σελ. 117.

63. Πρβλ. J. Zhishman - M. Ἀποστολοπούλου, ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. Β', σελ. 191.

64. Βλέπε τὴν πρᾶξιν τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου (1701), (α ὑ τ ὅ θ ι, σελ. 194, ὑποσ.).

65. Ἴδε στ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου καὶ τὰς ἐρμηνείας τῶν Ζ ω ν α ρ ᾱ - Β α λ σ α - μ ὡ ν ο ς, ἐν Ρ ἄ λ λ η - Π ο τ λ ῆ, τόμ. Δ', σελ. 108 ἐξ., καὶ τοῦ «Πηδαλίου», σελ. 593.

πρέπει νὰ προτιμᾶται ὁ πολιτικὸς νόμος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, ὅπου φαίνεται λυσιτελέστερος⁶⁶. Αὐτὸ βεβαίως ἔχει ἰσχὺν μόνον διὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς νόμους ἢ διατάξεις, ποὺ ἐξεδόθησαν ἀπὸ τοπικὰς συνόδους ἢ Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄχι διὰ τοὺς ἱ. κανόνες, οἱ ὁποῖοι κέκτῃνται τὴν θείαν Ἐπιστάσιν καὶ προβλέπουν τὰς ἀνθρωπίνους δυσχερείας. Διὰ τοῦτο ἐδῶ καὶ ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν (νὰ ἐκμεταλλευθῶμεν) τὴν πολιτικὴν διάταξιν, διότι ἀκριβῶς μᾶς βοηθεῖ νὰ ἐναρμονιζώμεθα καὶ μὲ τοὺς ἱ. κανόνες καὶ νὰ θεραπεύωμεν καὶ τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας. Δι' αὐτὸ δὲ θὰ διεμορφώνομεν τὴν ἀνωτέρω ἀρχὴν τοῦ Λέοντος ὡς ἐξῆς: «Ὅπου οἱ πολιτικοὶ νόμοι ἐμφανίζονται κανονικώτεροι καὶ λυσιτελέστεροι τῶν ἀπλῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, πρέπει νὰ προτιμῶνται ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων». Τὸ αὐτὸ δὲ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν κατ' ἐπέκτασιν καὶ περὶ τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Ὅπου αὐτὸς φαίνεται λυσιτελέστερος τοῦ θρησκευτικοῦ γάμου, καλὸν εἶναι νὰ προτιμᾶται. Ἀλλως τε δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ τῆς προσοχῆς, ὅτι ἡ καθολικὴ (δι' ὅλας τὰς περιπτώσεις) ἱερολογία τοῦ γάμου ἐπεβλήθη ὑπὸ αὐτοκρατορικῶν διατάξεων⁶⁷ καὶ ὄχι ὑπὸ κανόνος τῆς Ἐκκλησίας⁶⁸.

Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱερολογία τοῦ γάμου εἶναι μία εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὸν συναπτόμενον γάμον. Εἶναι ἀκόμη ἓνας στέφανος καὶ βραβεῖον εἰς τοὺς νομίμως ἀθλήσαντας καὶ συνερχομένους. Ἀντιθέτως ἡ μὴ τέλει τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱερολογίας, ἡ στέρησις δηλονότι τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς εὐλογίας, εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἓν εἶδος ἐπιτιμίου, ὡς ἓν μέτρον σωφρονισμοῦ καὶ παιδαγωγίας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ ὁ γάμος

66. Ζ' Νεαρά, ἐν Zachariae a Lingenthal, *Jus Graecoromanum, Pars III*, Lipsiae 1857, σελ. 78:

«Ὡςπερ ἡμῖν ἐμπροσθεν σκοπούμενοι τὴν ἀσφαλεστέραν τῶν πραγμάτων κατάστασιν ἐπέπερ ἐφαίνετο τῆς πολιτείας ὁ νόμος μᾶλλον τοῦ ἱεροῦ νόμου τὸ ἀσφαλὲς τοῖς πράγμασι παρεχόμενος, ἐκείνῳ παρέσχομεν τὴν προτίμησιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ἱερὸν ὁρῶντες διάταγμα λυσιτελέστερον τῇ εὐταξίᾳ τῶν πραγμάτων ὑπάρχον τοῦ πολιτικοῦ διατάγματος, προστιθέμενοι αὐτῷ σύμφωνον γνώμην δίδομεν».

67. Πρβλ. Γ. Κωσταρά, *Θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς γάμος*, ἐν Ἐφημερίς τῶν Ἑλλήνων Νομικῶν», τόμ. 1982, σελ. 380: «Ὁ τύπος τῆς ἱεροτελεστίας δὲν ἴσχυσε δυνάμει κανόνος τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δυνάμει νόμων τῆς πολιτείας, ἥτοι τῆς Νεαρᾶς 89 τοῦ Λέοντος...». Πρβλ. καὶ J. Zhisman - M. Ἀποστολοπούλου, ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. Α', σελ. 230-231: «Μέχρι τοῦ τέλους τῆς Θ' ἐκατονταετηρίδος δὲν ὠρίζετο ἀπολύτως ἡ δι' ἱερατικῆς εὐλογίας τέλεισι τοῦ γάμου». Πρβλ. καὶ σελ. 234. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Μανθάνος ὁ Βλάσταρης τὸν ὁρισμὸν τοῦ γάμου, τὸν δοθέντα ὑπὸ τοῦ ρωμαίου νομοδιδασκάλου Μοδεστίνου (ἀρχὰς τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ.), διαμορφώνει ὡς ἐξῆς: «Γάμος ἐστὶν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνάφεια καὶ συγκλήρωσις πάσης ζωῆς, θελοῦ τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία, εἴτε δι' εὐλογίας, εἴτε διὰ στεφανώματος, ἢ διὰ συμβολαίου» (*Σύνταγμα κατὰ στοιχείον Γ'*, Κεφ. Β', ἐν Πάλλη-Ποτλῆ, τόμ. ΣΤ', σελ. 153-154.).

68. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θέματος, τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ βασικόν, θὰ ἐπανέλθωμεν, Θεοῦ θέλοντος, εἰς προσεχῆ μελέτην μας.

τῶν διγάμων κανονικῶς καὶ κατ' ἀκρίβειαν δὲν ἱερολογεῖται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας⁶⁹. Πῶς, λοιπόν, εἶναι δυνατόν νὰ ἱερολογῇται καὶ νὰ ἐπιβραβεύεται ὁ γάμος ἐνὸς κληρικοῦ, ὁ ὁποῖος ἀθετεῖ τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐπαγγελίας;

Δι' αὐτό, νομίζομεν, ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ παρὰ τὴν πικρίαν τῆς διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν παραθεώρησιν, ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δύναται νὰ συγκληθῇ καὶ νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ὑπ' ὄψει θέματος. Δύναται δηλονότι νὰ λάβῃ σχετικὴν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐπιτρέπη εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ ἀντιμετωπίζουσιν ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως μὲ ἀνεκτικότητα (ἔστω σιωπηρὰν) τοὺς κληρικοὺς ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι ἀναγκάζονται ὑπὸ τῆς σαρκὸς νὰ εἰσέλθουσιν εἰς τὸν κοσμικὸν βίον καὶ νὰ συνάψουσιν γάμον.

γ) Ἐὰν παρὰ τὰ ἀνωτέρω ἔχωμεν παράτασιν τῆς ἐκκρεμότητος καὶ ἔλλειψιν ἐπισήμου συνεννοήσεως μεταξὺ Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας ἡ ἔστω μονομεροῦς συνοδικῆς ἀντιμετωπίσεως ἐκ μέρους τῆς Ἱεραρχίας, εἶναι δυνατόν νὰ ρυθμίζεται τὸ θέμα εἰς ἐκάστην μεμονωμένην περίπτωσιν διὰ μιᾶς ἐκ μέρους τοῦ χριστιανοῦ Προέδρου τῆς Κοινότητος ἢ τοῦ Δημάρχου ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνίας μὲ τὸν οἰκεῖον Μητροπολίτην. Κατ' αὐτὴν ὁ δημοτικὸς ἢ ὁ κοινοτικὸς ἄρχων θὰ γνωστοποιῇ ἐγγράφως ἢ προφορικῶς τὴν αἴτησιν τοῦ κληρικοῦ νὰ συνάψῃ γάμον μὲ τὸν πολιτικὸν τύπον. Τοιοῦτοτρόπως θὰ λαμβάνῃ γνῶσιν ὁ ἐπίσκοπος καὶ θὰ ἐκπληροῦται τοῦλάχιστον ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ Δημάρχου ἢ ὑποχρέωσις αὐτοῦ ὡς Χριστιανοῦ νὰ ἐνημερώσῃ τὸν οἰκεῖον ἱεράρχην, ὥστε νὰ μὴ παραθεωρῇται ἡ ἀρχή, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν «οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι πορνεῖαι εἰσίν».

Μὲ αὐτὸν δηλ. τὸν τρόπον θὰ ἐκπληροῦται τοῦλάχιστον τὸ minimum ποῦ ἀπαιτεῖ ὁ κανὼν, ἀσχέτως ἐὰν θὰ ἐγκρίνῃ ὁ ἐπίσκοπος τὸν γάμον αὐτόν. Τὸ χαρακτηρίζομεν ὡς τὸ minimum, διότι μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅπως εἴδομεν καὶ ἀνωτέρω, ὅτι ἡ πρότασις αὕτη («οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι») δὲν προϋποθέτει ὅπωςδῆποτε τὴν ἔκφρασιν τῆς συμφώνου γνώμης τῶν κρατούντων, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἐννοῇ τὴν συμβουλευτικὴν γνώμην ἢ τὴν γνῶσιν αὐτῶν⁷⁰. Ἐπομένως μπορεῖ ὁ δήμαρχος νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν σύναψιν τοῦ γάμου,

69. Πρβλ. τὸν ζ' καν. τῆς Νεοκαισαρείας, ἐν Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Γ', σελ. 80. Ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης εἰς μίαν τοῦ ἐπιστολῆν γράφει: «Ἐἰ γὰρ ὁ ἱερὸς κανὼν οὐκ ἀνέχεται εἰς διγαμοῦντος γάμον ἐστιαθῆναι τὸν πρεσβύτερον, πολλῶ γε μᾶλλον ἀπελγεί τοῦτον τοῦ στεφανῶσαι» (Ἐπιστολῶν, Βιβλ. Β', ἐπιστ. ΣΑ', J.-P. Migne, *Patrologia Graeca* 99, 1616B). Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐπιστ. Ρ4Α', PG 99, 1581C. Πρβλ. καὶ ρλε' καν. τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ: «Ἐάν τις ἀπὸ χηρείας ὦν καὶ θέλει λαμβάνειν γυναῖκα ἀπὸ χηρείας... ἀκολοουθίαν οὐκ ἔχει» (J. B. Pitra, *Spicilegium solesmense*, Tom. IV, Graz-Austria 1963, σελ. 408).

70. Θὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅτι μετριάζεται κάπως τὸ «ἄνευ τῶν κρατούντων», ἡ ἔλλειψις δηλ. τοῦ κρατούντος, ὅταν γνωστοποιηθῇ ἡ μέλλουσα σύναψις εἰς τὸν ἐπίσκοπον καὶ αὐτὸς δὲν ἀντιδράσῃ. Δὲν εἶναι δηλ. τελεία ἔλλειψις, ἀλλὰ ἡμι-ἔλλειψις.

μετὰ βεβαίως καὶ τὴν παρέλευσιν μιᾶς λογικῆς προθεσμίας ἀπὸ τῆς κοινοποιήσεως τῆς αἰτήσεως, χωρὶς νὰ περιμένῃ ὅπωςδήποτε τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἐπισκόπου. Εἶναι ἀρκετὴ φαίνεται ἡ (βεβαία) γνωστοποίησις ἢ κοινοποίησις τῆς αἰτήσεως⁷¹.

Μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἐπίσκοπος θὰ διαμηνύσῃ εἰς τὸν Δήμαρχον, ὅτι δὲν δίδει τὴν ἄδειαν, δὲν ἐγκρίνει αὐτὸν τὸν γάμον, τότε τὰ πράγματα περιπλέκονται, καὶ τότε ὁ Δήμαρχος θὰ εὕρσκειται εἰς δύσκολον θέσιν ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας ὡς μέλος αὐτῆς καὶ ἔναντι τῆς συνειδήσεώς του (κρίσις συνειδήσεως). Διότι ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν θὰ τελῇ ἓνα γάμον πρὸς ἰσοδυναμίαν μετὰ πορνείαν καὶ οὕτω θὰ συμμετέχῃ «σὲ ξένες ἀμαρτίες»⁷², καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην θὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κάμῃ δεκτὴν τὴν αἴτησιν τοῦ ἐνδιαφερομένου, συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς προτιμότερον εἶναι νὰ λυθῇ τὸ πρόβλημα μετὰ μίαν συμφωνίαν Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ὥστε νὰ ἀποφεύγωνται αἱ περιπλοκαὶ καὶ αἱ ἐπιπλοκαὶ καὶ αἱ κρίσεις τῆς συνειδήσεως ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν.

4. Λύσεις κατ' οἰκονομίαν.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω προσεπαθήσαμεν νὰ ἐπιτύχωμεν μίαν κατὰ τὸ δυνατόν περισσότερον πλησίον τῆς κανονικῆς ἀκριβείας λύσιν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ (πολιτικοῦ) γάμου τῶν κληρικῶν, ὥστε νὰ μὴ θεωρῇται ὁ συναφθεὶς γάμος πορνεία καὶ ἀπαιτῇται ἡ διάσπασις αὐτοῦ, προκειμένου νὰ γίνῃ ὁ πρῶτος πλέον κληρικὸς δεκτὸς εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Ἐὰν θέλωμεν νὰ εὕρωμεν κατ' οἰκονομίαν λύσεις, τότε αἱ δυνατότητες αὐξάνουν, εἴτε ἡ οἰκονομία χορηγηθῇ πρὸ τῆς συνάψεως τοῦ γάμου (οἰκονομία προληπτικῇ) εἴτε μετ' αὐτὴν (οἰκονομία ἀναδρομικῇ).

Καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἔχουν τεθῇ ἀπαράβατα ὅρια εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς οἰκονομίας⁷³—πλὴν βεβαίως τῶν ἀνέκαθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπαρχουσῶν ἀρχῶν⁷⁴—ἐφ' ὅσον δι' αὐτῆς δὲν τίγεται τὸ δόγμα⁷⁵, ἀλλὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

71. Ἡ πρότασις αὕτη στηρίζεται, ὅπως προείδομεν, εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας πολλοὶ δοῦλοι συνῆπτον τὸν γάμον των μετὰ τὸν πολιτικὸν τύπον καὶ ἔχι μετὰ τὸν ἐκκλησιαστικόν, ἀν καὶ ὑπῆρχε καὶ αὐτός, ὅπως ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ματθαίου τοῦ Βλάσταρη.

72. Καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος ἐντέλλεται: «Μὴ δὲ κοινῶναι ἀμαρτίας ἄλλοτρίαις» (Α' Τιμ. 5, 22). Πρβλ. καὶ ἰα' καν. Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας.

73. Πρβλ. Ἀ μ. Ἀ λ ι β ι ζ ά τ ο υ, Ἡ οἰκονομία, σελ. 14-15 καὶ 41, καὶ Π α ν Μ π ο ὁ μ η, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ «οἰκονομία», σελ. 14 ἐξ.

74. Πρβλ. Ἰ ε ρ ω ν ὁ μ ο υ Κ ο τ σ ὄ ν η, Προβλήματα, σελ. 30 ἐξ., καὶ Π α ν Μ π ο ὁ μ η, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ «οἰκονομία», σελ. 11 ἐξ.

75. Πρβλ. πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Εὐ λ ο γ ί ο υ: «Τότε τὰς οἰκονομίας ὁ ὁρθὸς

Ἐπὶ παραδείγματι, εἶναι δυνατόν καὶ μετὰ τὴν σύναψιν τοῦ πολιτικοῦ γάμου ὑπὸ ἐνὸς κληρικοῦ ἄνευ τῆς γνώμης ἢ γνώσεως τοῦ οἰκείου ἱεράρχου ὁ ἐπίσκοπος αὐτὸς νὰ μὴ ἀπαιτήσῃ μαζὶ μετὰ τὴν καθάραισιν τοῦ κληρικοῦ καὶ τὴν διάσπασιν τοῦ γάμου αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ ἀναγνωρίσῃ τοῦτον, ὥστε νὰ ἀρθῇ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς πορνείας, ἴσως καὶ μετὰ τὴν ἐπιβολὴν ἐνὸς μόνου ἐπιτιμίου. Ἦδη καὶ ὁ μβ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει τὴν ἀνωτέρω γενικὴν ἀρχὴν «οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι πορνεῖαι εἰσὶν», προσθέτει καὶ τὰ ἐξῆς ἐπὶ μέρους: «Οὔτε οὖν πατὴρ ζῶντος, οὔτε δεσπότης, οἱ συνιόντες ἀνεύθινοι εἰσιν· ὡς, ἐὰν ἐπινεύσωσιν οἱ κύριοι τὴν συνόικησιν, τότε λαμβάνει τὸ τοῦ γάμου βέβαιον»⁷⁶. Καὶ ὁ λη' καν. τοῦ αὐτοῦ πατὴρ ὀρίξει: «Αἱ κόραι, αἱ παρὰ γνώμην τοῦ πατὴρ ἀκολουθήσασαι, πορνεύουσι· διαλλαγόντων δὲ τῶν γονέων, δοκεῖ θεραπείαν λαμβάνειν τὸ πρᾶγμα. Οὐκ εὐθὺς δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποκαθίστανται, ἀλλ' ἐπιτιμηθήσονται τρία ἔτη»⁷⁷. Κατ' ἀπομίμησιν, λοιπόν, αὐτῶν τῶν ἐπὶ μέρους κανονικῶν παραδειγμάτων εἶναι δυνατόν καὶ ἡ Ἐκκλησία νὰ λάβῃ ἀνάλογον στάσιν διὰ τὴν κατ' οἰκονομίαν θεραπείαν τοῦ αὐθαιρέτου γάμου τῶν κληρικῶν.

Βεβαίως, κατ' ἄκρην οἰκονομίαν εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῇ ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰς περιπτώσεις, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἀρχιμ. Δημ. Γεωργιάδης, ἥτοι «καὶ εἰς τὸν ἑγγαμὸν κληρικόν, τὸν χειροτονηθέντα ἐπ' ἐλπίδι συνεχείας τοῦ ἐγγάμου βίου νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀνασύστασιν αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου... καὶ ἐπίσης οἰκονομικῶς, καίπερ τὸ πρᾶγμα δυσχερέστερον, εἶναι δυνατόν εἰς κληρικὸν ἄωρον καὶ οἶονε ἀπὸ τῶν θανάτων δραπετεύσαντα καὶ ἀνθρώπινα παθόντα νὰ ἐπιτραπῇ ὁ γάμος μετὰ τὴν χειροτονίαν, γενομένην μάλιστα ἄνευ μοναχικῆς κουρᾶς καὶ καταθέσεως ρητῆς ὁμολογίας παρθενίας»⁷⁸, χωρὶς νὰ προηγηθῇ ἢ νὰ ἐπακολουθήσῃ καθάραισιν αὐτοῦ.

Ὡσαύτως κατ' οἰκονομίαν μπορεῖ νὰ γίνῃ δεκτὴ καὶ ἡ πρόσφατος πρότασις τῆς Διορθοδόξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς πρὸς τὸ θέμα «Κωλύματα γάμου»:

(στ) Ὡς πρὸς τὴν ἱερωσύνην, κατὰ τὴν ἰσχύουσαν κανονικὴν τάξιν,

λόγος μεταχειρίζεται, ὅτε τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας οὐδὲν παραβλάπτεται» (PG 103, 953C. Πρβλ. καὶ στ. 956C). Πρβλ. καὶ Ἀ. μ. Ἀ. λ. β. ι. ζ. ἄ. τ. ο. υ., *Ἡ οἰκονομία*, σελ. 12, Π. Μ. π. ρ. α. τ. σ. ι. ὡ. τ. ο. υ. - Π. Τ. ρ. ε. μ. π. ἑ. λ. α. - Κ. Μ. ο. υ. ρ. α. τ. ι. δ. ο. υ. - Ἀ. Θ. ε. ο. δ. ὡ. ρ. ο. υ. - Ν. Μ. π. ρ. α. τ. σ. ι. ὡ. τ. ο. υ., *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία*, σελ. 18 ἐξ. κ.ά.

76. Ρ. ἄ. λ. λ. η. - Π. ο. τ. λ. η., τόμ. Δ', σελ. 189.

77. Α. ὑ. τ. ὁ. θ. ι., σελ. 182. Πρβλ. καὶ μ' καν. τοῦ ἰδίου πατρός.

78. Ἀρχιμ. Δημ. Γ. ε. ω. ρ. γ. ι. ἄ. δ. ο. υ., ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 28-29. Πρβλ. Πρωτοπρ. Ε. Ὑ. Σ. κ. ο. ρ. δ. ἄ., ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 39 ἐξ., ὅπου καὶ αἱ γνώμαι ἢ αἱ πράξεις διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν.

ἀπαγορεύεται ἡ σύναψις γάμου παντὸς προσώπου προσκτησαμένου τὴν ἱερωσύνην εἰς πάντα τῆς χειροτονίας βαθμὸν (καν. 3 Πενθ.).

Οὕχ ἤττον ἡ Ἐπιτροπὴ, ἔχουσα ὑπ' ὄψει τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν ἐν τισιν ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν καὶ τὰς ὑπαρχούσας ποιμαντικὰς ἀνάγκας ἐκασταχοῦ, φρονεῖ ὅτι εἶναι συμφέρον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως αὕτη ἐπιληφθῇ τοῦ ζητήματος ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμου τοῦ α' βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ἥτοι τῶν διακόνων, καὶ προβῇ εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὅλου θέματος μὲ εὐμενῇ πρόσκλισιν ὑπὲρ τοῦ δυνατοῦ γενέσθαι, κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν κανόνων καὶ τῆς ἀρχαίας πράξεώς τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μὴ ἀραιῶνται αἱ τάξεις τοῦ ἱεροῦ Κλήρου»⁷⁹.

Νομίζομεν, λοιπόν, μετὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς, ὅτι καὶ δι' αὐτὰς τὰς κατ' οἰκονομίαν λύσεις (ἀναγνωρίσεις καὶ ἀδείας), καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἐδίδετο ἔγκρισις, ἔστω γενική, ἐκ τῶν προτέρων ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας Συνόδου. Οὕτω καὶ οἱ ἐπίσκοποι δὲν θὰ ἔχουν τὴν συναίσθησιν, ὅτι διαπράττουν παρανομίαν, καὶ δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἀσυμφωνία καὶ διαφορὰ ἀντιμετωπίσεως τοῦ θέματος ὑπὸ τῶν ἐπὶ μέρους ἱεραρχῶν. Καὶ ἐκ τούτου δὲ φαίνεται συγχρόνως πόσον ἀπαραίτητον καὶ πόσον χρήσιμον εἶναι νὰ ἐπιδιώκῃ καὶ ἡ Πολιτεία μίαν συνοδικὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ θέματος διὰ μιᾶς συνεννόησεως καὶ συμφωνίας μὲ τὴν Ἐκκλησίαν.

5. Ἡ περίπτωση τῶν διακονισῶν — «Ἐν μεταβατικὸν στοιχεῖον.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ χάριν κυρίως τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ὡς ἓνα συνδετικὸν-μεταβατικὸν κρίκον ἀπὸ τὸ παρὸν εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὴν περίπτωσιν τῶν διακονισῶν. Αἱ διακονίσσαι, λοιπόν, αἱ ὁποῖαι εἶχον χειροτονηθῇ ἢ χειροθετηθῇ⁸⁰ διὰ τὴν ἐν λόγῳ ὑπηρεσίαν ἢ λειτουργίαν αὐτήν, ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ ιε' καν. τῆς Δ' Οἰκουμ. Συνόδου, ὅτι πρέπει νὰ ἀναθεματίζωνται, ἐὰν τυχὸν συνάψουν γάμον. Λέγει συγκεκριμένως

79. Περιοδ. «Κληρονομία», τόμ. 13 (1981), σελ. 257: «Ἡ ἐπιτροπὴ ἐστηρίχθη κυρίως ἐπὶ τῶν σχετικῶν εἰσηγήσεων τῶν Ἀγιωτάτων Ἐκκλησιῶν Ρωσίας καὶ Ἑλλάδος, ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων τὰς ὁποίας διετύπωσαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος αἱ Ἀγιώταται Ἐκκλησίαι Σερβίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας, Κύπρου, Πολωνίας καὶ Τσεχοσλοβακίας, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ὁλομελείᾳ διατυπωθεισῶν ἀπόψεων τῶν Ὁρθόδοξων ἀντιπροσωπειῶν» (α ὑ - τ ὅ ι, σελ. 256).

80. Χρησιμοποιοῦμεν καὶ τοὺς δύο ὁρους, διότι, ὡς γνωστόν, ἔχει τεθῇ πρόβλημα ὡς πρὸς τὸν χαρακτήρα τῆς ἱερωσύνης-διακονίας τῶν διακονισῶν. Πρβλ. Ε ὕ. Θ ε ο δ ὡ ρ ο υ, «*Ἡρώδης τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης*», Ἀθήναι 1949, σελ. 50, καὶ Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, «*Ἡ «χειροτονία» ἢ «χειροθεσία» τῶν διακονισῶν*», Ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 65, 78, 93 ἐξ., καθὼς καὶ τὴν αὐτόθι πλουσίαν βιβλιογραφίαν. Τὸ πρόβλημα δὲ αὐτὸ ἀντικατοπτρίζεται καὶ εἰς τὸν ιε' καν. τῆς Δ' Οἰκουμ. Συνόδου, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ καὶ τὰς δύο λέξεις. Πρβλ. «χειροτονεῖσθαι» καὶ «χειροθεσιαν».

ὁ κανὼν: «Διάκονον μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα, καὶ ταύτην μετ' ἀκριβοῦς δοκιμασίας. Εἰ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν, καὶ χρόνον τινὰ παραμείναισα τῇ λειτουργίᾳ, ἑαυτὴν ἐπιδῶ γάμῳ, ὑβρίσασα τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἢ τοιαύτη ἀναθεματιζέσθω μετὰ τοῦ αὐτῇ συναφθέντος»⁸¹.

Τίθεται, λοιπόν, τὸ ἐρώτημα: Διατί τιμωρεῖται αὕτη —καὶ ὁ σύζυγός της— τόσον αὐστηρῶς καὶ ὄχι μὲ μόνην τὴν καθαίρεσιν, ὅπως συμβαίνει με τοὺς κληρικούς; Μήπως διότι μία ἀπλῇ «καθαίρεσις» δὲν εἶναι δι' αὐτὴν σπουδαία τιμωρία, τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον δὲν λογίζεται ἀκριβῶς ὡς «καθαίρεσις», ἐπειδὴ τυχὸν δὲν εἶναι κληρικὸς ἰσότημος με τὸν διάκονον, ἀλλὰ κάτι κατώτερον αὐτοῦ; Ἡ μήπως διότι ἔχει δώσει καὶ ὑπόσχεσιν παρθενίας ἢ ἀγαμίας; Ἄν καὶ πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι δὲν ὀρίζεται πόσον χρόνον πρέπει νὰ παραμείνῃ ἡ διάκονος ὑπὸ τὸν ἀναθεματισμόν, ὅμως φαίνεται, ὅτι ὡς λόγος αὐτοῦ ἰσχύει τὸ δεύτερον, ἐάν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι τιμωρεῖται με τὸ αὐτὸ ἐπιτίμιον καὶ ὁ σύζυγός της. Τιμωρεῖται δὲ καὶ αὐτός, διότι λαμβάνει γυναῖκα καθιερωμένην εἰς τὸν Θεόν, καὶ οὕτω παρίσταται ἡ πρᾶξις ὡς μία βεβήλωσις, ὡς μία ἱεροσυλία, ἡ ὁποία τείνει πρὸς τὴν μοιχείαν. Τοῦτο συνάγεται καὶ ἀπὸ τὸν μδ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος λέγει: «Ἡ διάκονος ἡ τῷ ἑλλήνι συμπορνεύσασα, οὐ δεκτὴ ἐστὶν εἰς κοινωνίαν, εἰς δὲ τὴν προσφορὰν δεχθήσεται τῷ ἐβδόμῳ ἔτει, δηλονότι ἐν ἀγνείᾳ ζῶσα. Ὁ δὲ μετὰ τὴν πίστιν ἑλλήν πάλιν τῇ ἱεροσυλίᾳ προσιών, ἐπὶ τὸν ἕμετον ὑποστρέφει. Ἡμεῖς οὖν τῆς διακόνου τὸ σῶμα ὡς καθιερωμένον οὐκ ἔτι ἐπιτρέπομεν ἐν χρήσει εἶναι σαρκικῇ»⁸².

Βασιζόμενοι εἰς τὸν τελευταῖον κανόνα, θὰ ἠθέλομεν νὰ προβῶμεν καὶ εἰς τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἴσως θὰ φανοῦν χρήσιμοι καὶ διὰ τὰ περαιτέρω:

α) Ἡ πορνικὴ σχέσις τῆς καθιερωμένης διακόνου δὲν χαρακτηρίζεται ρητῶς καὶ ἀπεριφράστως ὡς μοιχεία. Τοῦτο δηλοῦται ἀπὸ τὴν χρῆσιν τῆς μετοχῆς «συμπορνεύσασα» ἀντὶ τῆς συμ-μοιχεύσασα. «Ὅτι δὲν εἶναι μία ἀπλῇ πορνεία ἡ πρᾶξις αὕτη τῆς διακόνου, ἀλλ' ἐπὶ πλέον καὶ μία ἱεροσυλία, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν φράσιν «πάλιν τῇ ἱεροσυλίᾳ προσιών». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι καὶ ἡ πρώτη πρᾶξις ἦτο ἱεροσυλία.

β) Καὶ εἰς τὸν κανόνα αὐτὸν ἀπαγορεύεται («οὐκ ἔτι ἐπιτρέπομεν»)

81. Ρ α λ λ η-Π ο τ λ η, τόμ. Β', σελ. 254.

82. Ρ α λ λ η-Π ο τ λ η, τόμ. Δ', σελ. 191-192. Πρβλ. Ε ὁ. Θε ο δ ὶ ρ ο υ. Ἡ «χειροτονία» ἢ «χειροθεσία», σελ. 74 ἐξ. Καὶ ὁ δ' καν. τῆς Πενθέκτης λέγει διαφωτιστικῶς: «Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, ἢ θυρωρός, γυναῖκι ἀφιερωμένη τῷ Θεῷ μιχθεῖν, καθαιρεῖσθω, ὡς τὴν νύμφην τοῦ Χριστοῦ διαφθείρας, εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω» (Ρ α λ λ η-Π ο τ λ η, τόμ. Β', σελ. 315).

ὁ γάμος τῆς ἤδη καθιερωμένης καὶ χειροτονημένης διακόνου. Ὅποτε ἰσχύουν καὶ περὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ γάμου αὐτῆς ἄνευ ἀδείας ἐκκλησιαστικῆς καὶ περὶ τῆς διατηρήσεως ἢ διασπάσεως τοῦ συνοικεσίου τούτου, τὰ λεχθέντα ἀνωτέρω περὶ τῶν κληρικῶν, ἴσως δὲ καὶ ἐπηυξημένα.

γ) Εἰς τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ κανόνος τούτου στηριζόμενος ὁ Βαλσαμών, ὅπως λέγει καὶ ὁ Ἀγ. Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, συμπεραίνει, «ὅτι μήτε οἱ καθαιρεθέντες καὶ μετασχηματισθέντες Ἱερομόναχοι καὶ Διάκονοι δύνανται νὰ ὑπανδρευθοῦν, μήτε οἱ καθαιρεθέντες κοσμικοὶ Ἱερεῖς, χῆροι ὄντες, δύνανται νὰ δευτεροῦπανδρευθοῦν, ἐπειδὴ ἂν καὶ καθηρέθησαν, μ' ὅλον τοῦτο αὐτοὶ καθιέρωσαν τὸ σῶμά των εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὑπεσχέθησαν οἱ μὲν Ἱερομόναχοι καὶ Διάκονοι νὰ μὴ ὑπανδρευθοῦν τελείως, οἱ δὲ κοσμικοὶ Ἱερεῖς νὰ μὴ δευτεροῦπανδρευθοῦν»⁸³. Τὸ ἐρώτημα ὅμως εἶναι, ἐὰν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν αὐτὰς τὰς κατ' ἀναλογίαν γενικεύσεις. Ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ θὰ ἐπανέλθωμεν κατωτέρω.

(*Συνεχίζεται*)

83. «Πηδάλιον», σελ. 616, ὑποσ. 2. Πρβλ. τὸν Β α λ σ α μ ῶ ν α, ἐν Ρ ά λ λ η-Π ο - τ λ ῆ, τόμ. Δ', σελ. 193: «Σημειῶσαι ταῦτα διὰ τοὺς μετασχηματιζομένους κληρικούς τε καὶ μοναχοὺς, ναὶ μέντοι καὶ μοναχάς, καὶ ἀσκητρίδας, καὶ θέλοντας νομίμοις γυναιξίν, ἢ καὶ ἀνδράσι συνάπτεσθαι... οἱ δὲ ἱερεῖς ἅπαξ τὴν δευτερογαμίαν ἀποθέμενοι διὰ τοῦ ἱερωθῆναι, καὶ τοῦτο αὐτὸ εἰς θεὸν ἐπαγγειλάμενοι... καὶ ἀν παραιτήσωνται τὴν ἱερωσύνην, κωλυθήσονται τὰ ἅπαξ ἱερωθέντα σώματα αὐτῶν δευτέροις γάμοις βεβηλῶσαι».